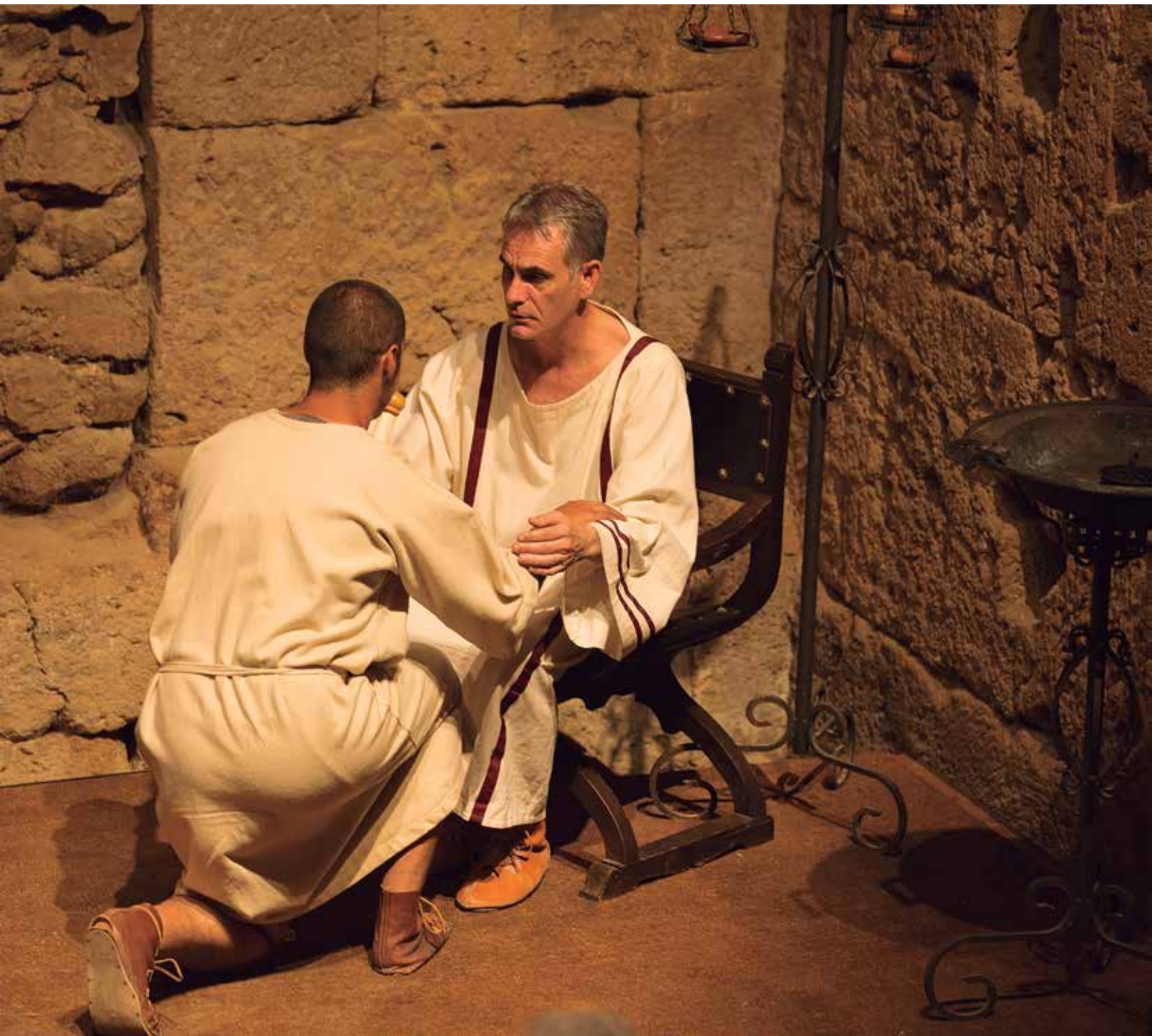

Anuari 21

Memòria anual de l'Associació
Cultural Sant Fructuós

Anuari 21

Memòria anual de l'Associació
Cultural Sant Fructuós

Edita // Associació Cultural Sant Fructuós

Disseny // Andrés González Ramos

Impressió // Impremta Torrell

Direcció de la publicació // Rafael Muñoz Melgar

Col·laboradors // Andreu Muñoz Melgar, Rafael Muñoz Melgar, Andreu Muñoz Virgili, Míriam Ramon Mas, Laura Roigé Pons, Immaculada Teixell Navarro, M. Joana Virgili Gasol

Portada // Foto: Elperfilbueno, representació del bisbe Himeri i Bassià a “*Episcopvs. De la dissidència al poder*”

Contraportada // Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Imatges // Arxiu ACSF, Elperfilbueno, Santiago Grimau Ferré, Esther Lomas González, Maria Melero Cugat, Míriam Ramon Mas, Miquel Sanchís Bernabeu, Josep Serra Valls, Wikimedia Commons / Public Domain

Cos central // «*Episcopvs. De la dissidència al poder*», publicada amb el suport de la Diputació de Tarragona

Dipòsit Legal // T-84-2014

Pàg. 5 Salutació

Laura Roigé Pons

Pàg. 7 Presentació

Immaculada Teixell Navarro

Pàg. 9 Memòria d'activitats de l'any 2021

Míriam Ramon Mas

Pàg. 13 L'entrevista a José Luís Ibáñez

Rafael Muñoz Melgar

Pàg. 15 El culte a sant Fructuós a terres palentines: Valoria del Alcor i Colmenares de Ojeda

Rafael Muñoz Melgar

Pàg. 17 Els vitralls de la primera capella de Sant Tomàs, coneguda també com capella dels Cardona

M. Joana Virgili Gasol

Pàg. 27 La llegenda de la translació de les relíquies dels màrtirs de Tàrraco a Capodimonte (Ligúria, Itàlia)

Andreu Muñoz Melgar

Pàg. 30 Llista de socis

Cos central

Episcopvs. De la dissidència al poder

Andreu Muñoz Virgili

Salutació

Laura Roigé Pons

Presidenta de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona

L'Any Jubilar de Sant Fructuós de 2008, va suposar per la Cambra de Tarragona l'inici d'una sincera amistat que s'ha perllongat en el temps i ens ha permès conèixer la bondat i professionalitat de persones tan estimades a la ciutat com són l'Imma Teixell i l'Andreu Muñoz.

Ells ens han aprofitat, i nosaltres hem pogut valorar de primera mà, la lloable tasca que es realitza des de l'Associació Cultural Sant Fructuós.

Per això, quan l'Imma em va demanar si desitjava fer la salutació de l'Anuari em vaig sentir molt honorada i hi vaig veure una oportunitat més per estrènyer lligams amb l'Associació i les persones que la fan possible.

També em vaig emocionar.

I és que parlar de l'Associació, de l'Any Jubilar o retrobar-me amb l'Andreu o amb l'Imma em porta indefectiblement a connectar emocionalment amb l'enyorat Albert Abelló. Si no hagués estat per ell, quan presidint la Cambra va impulsar el col·leccionable IVBILAEVM, mai haguéssim tingut l'oportunitat de mantenir aquesta estreta relació amb l'Associa-

ció, atès que els objectius de la Cambra de Tarragona són, per dir-ho d'una forma planera, més terrenals.

Fa uns mesos, amb motiu de la reedició de l'original de l'àlbum de cromos, dibuixats per la Pilarín Bayés i documentats per l'Andreu Muñoz, vam tenir l'oportunitat de posar-nos al dia, recordar la intensitat d'aquells dies, d'aquell llunyà 2008 quan la ciutat va viure la febre dels cromos, just a les portes d'un món que ja començava a enfilarse cap a la digitalització.

Va ser una aventura irrepetible, vibrant i estimulante, que mai no oblidarem.

L'any 2008, amb tot el que hem viscut recentment a les nostres vides, sembla cada cop més llunyà. Però l'escalf i la bona sintonia amb tots els qui vam treballar per fer possible IVBILAEVM està més viu que mai.

Gràcies per ser com sou.

Gràcies per fer tot el que feu.

I l'enhorabona pels més de 30 anys de la primera representació de la Passió de Sant Fructuós.

Una forta abraçada.

Presentació

Immaculada Teixell Navarro

Presidenta de l'ACSF

Avui, escrivint aquestes línies, recordo que fa 5 anys estàvem al Passeig Arqueològic il·lusionats per encetar el projecte «*Anno Domini*. Una recreació del primer Nadal de la història». Revisc el dia d'assaig, després d'un muntatge feixuc, observant a tots els companys i companyes com es refugiaven en qualsevol racó cíclop de l'aiguat que queia. Els amics encarregats de la mai ben compresa tasca tècnica corrien a protegir llums i pantalles, i les trucades telefòniques es multiplicaven per comunicar que suspèiem la trobada. Ens vam emplaçar al dia següent, la diada d'estrena, mentre miràvem al cel desafiant a la tempesta la qual ens albirava un laberint cap de setmana. Adversitats meteorològiques, urgències a solucionar d'última hora, altaveus que no funcionaven o pantalles que, a minuts d'obrir l'espectacle, s'acabaven de muntar... Nervis i inquietud traspuaven entre nosaltres, però gràcies al treball en equip, vam reeixir i vam aconseguir que l'espectacle arribés a bon port. Ah! La paraula màgica: equip! Una marca d'identitat de la nostra Associació Cultural Sant Fructuós. Experts en perseverança, en compartir, en fer que cadascú de nosaltres formi part d'un tot, d'aquell projecte, dels que hem fet o dels que farem.

Formar part de l'Associació com a col·laboradora en els meus inicis, com a sòcia, com a responsable, des de qualsevol posició, m'ha regalat el preuat tarannà

del treball en equip. Comprendre que treballar junts és, per si mateix, l'èxit en qualsevol acció que se'n proposi l'Associació. No és un tresor personal, n'és un de col·lectiu que ara, com sempre, intentem tots junts perpetuar des de la cohesió, des d'un esperit de servei a la nostra comunitat.

Altra vegada crec que ho hem demostrat, en aquest any de remuntada col·lectiva, en el que estem caminant cap a una sortida lenta d'uns temps dificultosos que, entre altres, ens han canviat la nostra forma de relacionar-nos, en els quals allò telemàtic s'ha volgut imposar al tracte proper i directe entre persones. Podem portar mascaretes i, sense voler-ho, amagar l'expressió més directa i transparent, però tot així, l'equip ha de continuar unit i fent pinya, tal i com s'ha demostrat en la reedició d'IVBILAEVM o, per exemple, en la nostra participació de l'edició de la Tarraco Viva d'enguany amb el nou format «*Episcopvs*. De la dissidència al poder».

Des d'aquí vull agrair la vostra implicació, a tot l'equip que n'és tota l'Associació i aquells que sense ser socis recolzen i col·laboren amb nosaltres. Des de la persona que ha estat dissenyant una nova activitat fins a aquella, per exemple, que s'encarrega de publicitar-nos a les xarxes, però sobretot als que responen a la crida del treball col·laboratiu. Ho explicita directe i

ben clar, un missatge de WhatsApp d'un dels nostres socis davant la convocatòria a participar en l'edició adaptada d'ANNO DOMINI que es representarà en pocs dies amb la coorganització del Museu Bíblic Tarraconense: "... a disposició de l'Associació pel que us faci falta...".

La cohesió i el sentit de comunitat han d'ajudar-nos l'any 2022, durant el qual ens proposem, entre tots, redescobrir La Passió de Sant Fructuós a l'amfiteatre romà. Cal recuperar el nostre espai més natural d'expressió, aquell on es conjumina la història, la fe i l'expressió d'equip. Perseverem, en comunitat, en reivindicar la nostra tasca de propagació dels valors cristians i humans dels nostres màrtirs des de l'arena de l'amfiteatre o des del Passeig Arqueològic on cal tornar el Nadal de 2022 amb tota la força de fa cinc anys.

Només em resta agrair totes les persones que han fet possible aquest Anuari: al director de la revista, Ra-

fael Muñoz Melgar i al seu dissenyador Andrés González Ramos i a tots els que participeu amb textos, col·laboracions i entrevistes. Vull fer especial menció a la presidenta de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona, Sra. Laura Roigé Pons, qui en fa la salutació, i a l'incansable arqueòleg Andreu Muñoz Virgili qui ha donat cos i lletra a la separata central d'aquest Anuari amb el títol «*Episcopvs. De la dissidència al poder*», publicació que perpetua la reconstrucció històrica realitzada el passat mes de maig dins de l'edició de Tarraco Viva i que és un èxit comunal a sumar en la nostra tasca de divulgació i perpetuació de les nostres arrels paleocristianes. I també ens felicitem per la col·laboració de les parròquies de Valoria del Alcor i Colmenares de Ojeda, les dues sota l'advocació de Sant Fructuós, que ens transmeten el sentiment compartit al Sant i a la nostra Associació, des de terres palentines.

Una forta abraçada!

Memòria d'activitats de l'any 2021

Míriam Ramon Mas

Secretària de l'ACSF

L'any 2021 encara ha estat condicionat per algunes restriccions derivades de la pandèmia, amb tot, hem pogut desenvolupar algunes activitats amb aquesta "nova normalitat" amb la que estem convivint. A continuació anem a detallar-les:

21 de gener de 2021: Diada de Sant Fructuós, Sant Auguri i Sant Eulogi

Com ja és tradició, l'ACSF va ser l'encarregada d'organitzar la pregària i la lectura de la *Passio Fructuosi*. Per segon any consecutiu, donades les circumstàncies sanitàries i l'estat de l'amfiteatre, tancat al públic provisionalment, la pregària va tenir lloc a la Capella de Sant Fructuós de la Catedral de Tarragona. Per primera vegada l'acte es va retransmetre en directe per Internet a través de la pàgina web de l'Arquebisbat i de les xarxes socials.

La celebració va ser presidida pel Sr. Arquebisbe, Dr. Joan Planellas i Barnosell. La sòcia de l'ACSF Ana R. Pérez Garrido i el diaca Mn. Miquel Marimon Vall, van ser els encarregats d'acompanyar al Dr. Planellas en la lectura de la *Passio*.

A les 18.00 h de la tarda, a la Catedral, va tenir lloc l'eucaristia de cloenda del vint-i-cinquè aniversari del Concili Provincial Tarraconense on diversos membres de l'ACSF van assistir a la celebració.

14 d'abril de 2021: Presentació del llibre «IVBILAEVM»

A les 18.00 h de la tarda, va tenir lloc al Museu Bíblic Tarraconense la presentació del llibre «IVBILAEVM. Fructuós, Auguri i Eulogi. La història dels màrtirs de Tàrraco». Es tracta de la reedició de l'àlbum de cromos «IVBILAEVM» que amb motiu de l'Any Jubilar de sant Fructuós l'any 2008, va editar la Cambra de Comerç de Tarragona amb il·lustracions de la Sra. Pilarín Bayés i text del Dr. Andreu Muñoz Melgar. L'ACSF en el seu trentè aniversari de la primera representació de *La Passió de Sant Fructuós* va creure oportuna la seva reedició. L'acte va ser presidit per l'Arquebisbe de Tarragona, Dr. Joan Planellas i Barnosell, acompanyat per la presidenta de l'ACSF Sra. Imma Teixell Navarro, i pel Sr. Lluís Colet Roselló, membre del comitè executiu de la Cambra de Comerç de Tarragona, que va venir en representació de la Sra. Laura Roigé Pons,

Fotos: Santiago Grimau Ferré

presidenta de la Cambra que per motius personals no va poder assistir a l'acte. La presentació del llibre va anar a càrrec del professor Sr. Marcel Pallejà Blay, laic dominic, delegat diocesà per als laics i la família de l'Arquebisbat de Tarragona i soci fundador de l'ACSF. La presentació va ser retransmesa en directe a través de les xarxes socials de l'ACSF.

21 d'abril de 2021: Trobada amb la Cambra de Comerç

La presidenta de l'ACSF, Sra. Imma Teixell, i l'expressident i autor dels textos del llibre «IVBILAEVM», Sr. Andreu Muñoz, van mantenir una trobada amb la presidenta de la Cambra de Comerç de Tarragona, Sra. Laura Roigé, per tal d'entregar-li la reedició de la publicació, ja que aquesta no va poder assistir a la presentació del llibre.

23 d'abril de 2021: Diada de Sant Jordi

Els socis de l'ACSF van poder recollir el seu exemplar del llibre «IVBILAEVM» el matí de la diada de Sant Jordi al jardí bíblic del Museu Bíblic Tarraconense i a la tarda als locals de l'ACSF, on a més es va fer entrega d'un obsequi al soci Marcel Pallejà en reconeixement i estima per haver realitzat la presentació del llibre. Moltes gràcies Marcel!

15 de maig de 2021: Assaig *Episcopvs*

A les 10.00 h al Museu Bíblic Tarraconense, va tenir lloc el primer assaig general de l'activitat «*Episcopvs. De la dissidència al poder*», que l'ACSF va oferir durant el festival Tarraco Viva. L'assaig es va dur a terme seguint totes les mesures de seguretat establertes per les autoritats sanitàries.

28 i 29 de maig de 2021: L'ACSF a Tarraco Viva

L'ACSF es va fer present a la XXIII edició del festival romà de Tarragona "Tarraco Viva", amb una nova activitat: «*Episcopvs. De la dissidència al poder*». Una recreació històrica amb textos extrets de les fonts originals que es va representar al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i on es van escenificar els canvis socials i eclesials que experimentà l'episcopat cristià durant la tardoantiguitat. La presidenta de l'ACSF Sra. Imma Teixell Navarro i el vicepresident de l'ACSF Sr. Andreu Muñoz Virgili van ser els encarregats de realitzar les explicacions tècniques durant la recreació.

Foto: Cambra de Comerç de Tarragona

Foto: Míriam Ramon Mas

Foto: Maria Melero Cugat

Foto: Elperfilbueno

Foto: Miquel Sanchís Bernabeu

Es van fer un total de vuit passis i la representació va causar molt bona acceptació entre el públic, fins hi tot va ser portada del Diari de Tarragona amb el titular: «Un viaje a los orígenes del cristianismo en Tarraco».

12 de juny de 2021: Assemblée de l'ACSF

A causa de la situació sanitària, l'assemblea de l'ACSF que tradicionalment es realitzava el mes de gener, entorn les dates de la festivitat de sant Fructuós, es va traslladar al mes de juny. A les 18.00 h de la tarda, a la parròquia de Sant Pere i Sant Pau Sescelades es va desenvolupar la XXIa assemblea de socis. En el transcurs de l'assemblea es va procedir a la renovació de càrrecs de junta, incorporant-se els socis Rafael Muñoz Melgar i Silvia Redecillas Herreria. No van renovar la vocal Sra. Susana Fernández García, que no ens va poder acompanyar presencialment a l'assemblea, i el Sr. José Luís Ibáñez Tatay, que va ser substituït com a tresorer per l'actual vicetresorera Dolores Filgueras González. El comiat de José Luís Ibáñez va ser especialment emotiu donat que por-

tava dotze anys en el càrrec i va ser ovacionat per tots els presents. Ibáñez va expressar la voluntat de seguir ajudant a la junta amb tot el que convingui. En acabar l'assemblea es va fer un agraïment a Mn. Fernando, el qual ens va cedir l'espai per aquest acte i seguidament va tenir lloc l'eucaristia. Donades les circumstàncies sanitàries no es va realitzar el tradicional sopar de germanor.

15, 16 i 17 d'octubre de 2021: Participació a Congrés

L'Associació Cultural Sant Fructuós va participar al *III Congreso Internacional Ciudad del Compromiso: recreación histórica e historia pública*. Les jornades es van celebrar a Caspe i van estar organitzades per la *Universidad de Zaragoza* amb el suport d'altres institucions. La temàtica central del congrés va girar entorn l'educació, la difusió i la democratització de la història i el patrimoni. El vicepresident de l'ACSF, Sr. Andreu Muñoz Virgili, va participar amb la ponència virtual «La divulgación del patrimonio paleocristiano de Tarraco: el proyecto de la Asociación Cultural San Fructuoso».

Foto: Míriam Ramon Mas

Fotos: Esther Lomas González

16 d'octubre de 2021: Col·laboració rodatge

Alguns membres de l'ACSF van participar al rodatge de diverses escenes de reconstrucció històrica sobre la vida de Jesús de Natzaret. Les imatges formen part d'un audiovisual que ja es pot visualitzar al nou espai d'interpretació de la Setmana Santa de Tarragona al Museu Bíblic Tarraconense amb la col·laboració de l'Agrupació d'Associacions de Setmana Santa de Tarragona.

31 d'octubre de 2021: Entrega de llibres

La sòcia de l'ACSF i germana carmelita Esther Lomas González va fer entrega del llibre «IVBILAEVM. Fructuós, Auguri i Eulogi. La història dels màrtirs de Tàrraco» a les parròquies de San Fructuoso de Valoria del Alcor i de San Fructuoso de Colmenares de Ojeda.

17, 18 i 19 de desembre de 2021: *Anno Domini*

A finals de novembre l'Ajuntament de Tarragona do-

nava llum verda a poder fer la recreació «*Anno Domini*. Una recreació del primer Nadal de la història» al Museu Bíblic Tarraconense amb un nou format adaptat a l'espai del jardí bíblic. Amb un temps rècord es van activar els preparatius per poder desenvolupar l'activitat. Així l'ACSF i el Museu Bíblic van oferir de nou a la ciutat aquest pessebre vivent amb un format més reduït de l'escenificat al passeig arqueològic fa uns anys.

Durant tot l'any

S'han fet diverses reunions de Junta Directiva de l'ACSF, algunes presencials i altres telemàtiques. S'han continuat desenvolupant les tasques d'ordre del local, d'arxiu i manteniment de materials de l'ACSF.

Per cloure aquesta memòria, volem tenir un record especial pels socis de l'ACSF que aquest any ens han deixat: Albert Vallvé Navarro, Daniel Ribas Ballesté, Magí Castell Gomà i Antonia Figuerola Roca. Al cel siguin. L'ACSF sempre els tindrà presents.

Fotos: Elperfilbueno

L'entrevista a José Luís Ibáñez

Rafael Muñoz Melgar

Director de l'Anuari de l'ACSF

L'Anuari enceta una nova secció que pretén apropar al socis a persones que han format i encara formen part de la nostra gran família. Una d'aquestes persones és el José Luís Ibáñez Tatay, el nostre tesorero durant dotze anys i un del socis més estimats per tothom.

Conversa amb José Luís Ibáñez Tatay

Quedamos en una cafetería del barrio de San Pedro y San Pablo, junto a la vivienda de José Luís.

Aparece con la sencillez que le caracteriza. El cabello y bigotes canos enmarcan unos ojos azules de mirada limpia que parecen suplicar que se le releve de este protagonismo no buscado. Pero le explico que el protagonismo se lo hemos dado los que lo conocemos, los que en la última asamblea de socios de nuestra asociación despidieron su retirada como tesorero con una larga y merecida ovación.

José Luís, nació en Valencia en 1953 y reside en Tarragona desde 1977. Jubilado desde hace dos años después de toda una vida profesional como servidor público y como abogado.

Casado con la segoviana Puri Luengo, con tres hijos y cuatro nietos, se expresa en castellano, su lengua materna, con una cadencia pausada y serena como para dejar claro que las palabras son importantes y deben ser inteligibles. Seguramente, deformación profesional. Coloco la grabadora junto a los cafés y empezamos:

¿Cómo conociste la Asociación?

La verdad es que yo llegué a esta asociación de la mano de un "ángel". Que se llama Ángel Serres, ya fallecido. Esta persona es la que a mí me conoce por la vecindad, por ser vecinos, y un día me dice si yo estaba disponible para descargar un camión o dos en relación con una función teatral que ellos (la Asociación) hacían. Bueno, yo accedí y de ahí ya pasé a ser socio. Estamos hablando yo creo del año 2002. Y bien. Estuve en esa función de ayudar y sobretodo en estas tareas de logística hasta el año 2009, cuando se me propone ser tesorero. ¡De golpe! No tenía yo mucha idea de esto. Yo trabajaba de abogado, pero eso

Foto: Arxiu ACSF

de llevar cuentas no lo había hecho antes. Pero bueno, con la ayuda del anterior tesorero y de muchas personas de la junta pues, en fin, fui empezando ¡y así doce años!, hasta este año en que lo he dejado y tenemos a Loli Filgueras como nueva tesorera.

En estos doce años has trabajado con diferentes presidentes de la Asociación y has formado parte de unas cuantas juntas. ¿Qué destacarías de la organización interna de la Asociación?

Yo he coincidido con tres presidentes: Andreu Muñoz, Quim Galià y la actual Imma Teixell. Y sí, diversas juntas. Creo que si se ha de destacar algo son los valores que forman parte de esta asociación; en primer lugar, la solidaridad. Igual se carga y descarga una furgoneta para un espectáculo que se ayuda en cualquier aspecto de la organización. Otro valor es la comprensión, porque siempre hay algún error que cometemos y ese error se corrige entre todos sin reproches ni llamadas de atención, como seguramente ocurriría en una empresa privada. No quiero dejarme otro valor, relacionado con la solidaridad, el altruismo: aquí todo se hace sin más recompensa que el agradecimiento colectivo. O la palmadita en el hombro cargada de amistad, porque si hay algo que deba destacar por encima de todo es la amistad. La cantidad de amistades que han salido de esta asociación, porque se ha sido capaz de fomentar unas uniones que se han ido forjando en los escenarios de la Pasión, de la Tarraco Viva, en los muchos viajes culturales que se han hecho y se han creado lazos que no es fácil encontrar en otro tipo de asociaciones.

Como tesorero en estos doce años, has tenido que administrar no sólo las cuotas de los asociados. También te ha tocado relacionarte con diversas instituciones de la Generalitat, Diputación, Ayuntamiento, Cámara de Comercio, Puerto, Químicas... ¿Cuál crees que ha sido la posición de estas instituciones respecto a la Asociación? ¿Han ayudado a materializar los proyectos presentados? ¿Ha influido el color político?

Pues mira, yo creo que las instituciones en general, pero especialmente las tres primeras nos han visto con buenos ojos y se han portado siempre de forma generosa, independientemente del partido que gobernara. Tal vez en los años 2009 y 2010 las ayudas fueron más importantes, pero probablemente fuera porque había más recursos y era posible destinar más ayuda a subvencionar proyectos. Posteriormente las crisis económicas que hemos vivido han hecho que estas ayudas se hayan restringido mucho. Aun así, se siguen recibiendo y son imprescindibles para cumplir nuestros objetivos, porque está claro que con las cuotas de los socios no llegaríamos a poder realizar todas las actividades que se llevan a cabo, año tras año. Somos más de trescientos socios, que es número importante pero esas cuotas permiten simplemente mantener una mínima estructura que se complementa como he dicho antes con la solidaridad y el altruismo de todos. Pero no da para tantas actividades como se hacen y con la calidad con la que se hacen.

La nuestra es una asociación cultural civil, no vinculada canónicamente con la Iglesia, pero en su ADN subyace un claro espíritu cristiano. Tú que eres, junto con Puri, una familia totalmente vinculada a la parroquia de Sant Pere i Sant Pau ¿qué te ha aportado esta parte cristiana de la asociación?

En la última asamblea en la que me despedí como tesorero recuerdo las palabras que se me dirigieron y recuerdo mi comentario en el sentido de que ahora

soy más creyente que cuando entré en la asociación. He crecido en la fe, junto a socios que son practicantes y otros que no, incluso no creyentes. Pero eso es la asociación y ese es su espíritu cristiano, no se pide carnet de nada para ser socio, ni creencia, ni procedencia, ni lengua. Yo creo que soy un ejemplo en ese sentido. Siempre me he expresado en mi lengua materna sin ningún problema.

Para finalizar. ¿Crees que la asociación tiene futuro? ¿Cambiarías o modificarías alguna cosa?

Yo creo que sí que tiene futuro. Tiene unas raíces muy fuertes. Una buena estructura. Hemos celebrado el 30 aniversario recientemente con buena salud. Si alguna cosa pediría es aumentar el número de socios. Para eso los socios y personas cercanas o vinculadas deberían concienciarse de la importancia de asociarse. En mi caso, mis tres hijos son socios y ellos han hecho socios a sus hijos, mis nietos. Eso es importante, porque cuantos más socios tengamos, menor será la dependencia de las instituciones. Ciertamente esta labor es complicada, pero sólo con que cada socio aportara uno nuevo creceríamos. Una cuota de 25 euros al año, es un coste que queda de sobras compensado con los servicios que se reciben. Además, este pequeño esfuerzo también ha de servir para otro objetivo esencial: rejuvenecer la asociación. Va siendo ya la hora de nuestros hijos y de nuestros nietos. El futuro de la asociación está en ellos.

Pues muchas gracias José Luís. Y como en toda entrevista, te he de preguntar ¿Quieres añadir algo más?

Bueno, sencillamente el que hayas pensado que yo pudiera ser útil para un artículo del Anuario. Precisamente el Anuario es un documento a mantener y ahí está nuestra historia, la historia de la *Associació Cultural Sant Fructuós* y me siento orgulloso de poder aparecer a través del tiempo en esta publicación.

Fotos: Arxlu ACSF

El culte a sant Fructuós a terres palentines: Valoria del Alcor i Colmenares de Ojeda

Rafael Muñoz Melgar

Director de l'Anuari de l'ACSF

El 31 d'octubre de 2021, la sòcia de l'ACSF i germana carmelita Esther Lomas González, que es troba residint actualment a Palència, es va oferir a entregar el llibre «IVBILAEVM. Fructuós, Auguri i Eulogi. La història dels màrtirs de Tàrraco» a les parròquies de San Fructuoso de Valoria del Alcor i de San Fructuoso de Colmenares de Ojeda.

Posteriorment la germana dominica Carmen Sendino es va oferir a contactar amb els preveres d'aquestes parròquies, vinculades al nostre sant màrtir, i aquests ens van transmetre una molt cordial salutació des de l'agermanament en la devoció a Fructuós, Auguri i Eulogi.

Moltes gràcies germanes Esther i Carmen. Esperem retrobar-vos a la propera representació de la Passió de Sant Fructuós a Tarragona.

A continuació oferim una petita ressenya d'aquestes dues esglésies.

La localitat de Valoria del Alcor, a 30 km de Palència, juntament amb la seva església ja apareixen documentades en el testament del rei Ordoño II de 916, on el temple passa a formar part de les possessions de la Catedral de Lleó. Aquesta decisió serà refrendada pels reis successius fins al segle XII.

L'Església de Sant Fructuós declarada Bé d'Interès Cultural en 1993, magnífic exemple del romànic palentí de Terra de Campos, es tracta d'un edifici amb possibles orígens en els segles XII o XIII, el pòrtic és el seu element característic, havent-se tancat en el segle XVIII. Es va rematar al gust barroc la torre i es va executar el segon pòrtic situat al nord. En el segle XIX es va afegir l'últim tram de la nau, copiant el model de construcció romànica.

L'absis, cobert amb volta de mig canó s'obre a la nau a través d'arc triomfal doblegat.

La nau primitiva es cobreix amb volta de canó, dividida en tres trams per dos arcs faixons apuntats. El pòrtic romànic, en la façana sud, ha sofert importants reformes, tancant-se els seus accessos i arcades, però mantenint en part la primitiva volta.

La torre, de grans proporcions, té accés a trams d'escala que es desenvolupa entorn de la planta, situant-se en la seva part superior les campanes.

Tota l'edificació està realitzada en fàbrica de cadirat i la coberta és de teula àrab.

Per la seva banda, Colmenares de Ojeda, a 110 Km de Palència, venera als nostres màrtirs a la seva església, situada en un petit turó dominant el poble.

L'actual temple és obra de diverses èpoques i té els seus orígens en una església d'estil romànic, de la qual romanen alguns elements: així, les semicolumnes de l'arc triomfal, amb dos capitells, un historiat i un altre de boles. També es va conservar part del mur nord, que s'organitza a l'exterior amb petits contraforts, mur llis i cornisa. Tanmateix hi destaca del temple romànic original l'excel·lent pila baptismal. L'actual temple consta de dues naus, cobert per altes voltes de creueria, que baixen en mènsules, semicolumnes i en dos grans pilars centrals, un d'ells octogonal i un altre de prismàtic irregular. L'obra es va fer enterament en aparell isòdom, amb gran qualitat en la talla, pràcticament sense usar material de lligada.

El retaule major és obra tardobarroca col·locat en la segona meitat del segle XVIII. És un retaule d'un sol cos, banc i àtic arrodonit, amb senzilles fornícules i decoració molt profusa, de sabor rococó. Les imatges són dels segles XV-XVI. Representen a sant Josep amb el Nen, sant Miguel arcàngel, els sants titulars de l'església Fructuós, Auguri i Eulogi i, rematant el conjunt, santa Llúcia. Un Nen Jesús Salvador del Món remata el sagrari.

San Fructuoso Valoria del Alcor

Foto: Flizz / Wikimedia Commons / Public Domain

San Fructuoso mártir Colmenares de Ojeda

Foto: Montgomery / Wikimedia Commons / Public Domain

Foto: Esther Lomas González

Foto: Esther Lomas González

EPISCOPVS

DE LA
DISSIDÈNCIA
AL PODER

Andreu Muñoz Virgili

Edita // Associació Cultural Sant Fructuós

Disseny // Andrés González Ramos

Impressió // Impremta Torrell

Text // Andreu Muñoz Virgili

Fotografies // Elperfilbueno

Dipòsit Legal // T-1248-2021

PRESENTACIÓ

Un dels objectius de l'Associació Cultural Sant Fructuós és la reivindicació i transferència del ric patrimoni paleocristià de Tarragona. Des dels seus orígens, els quals cal situar abans de ser constituïda com a associació, l'entitat ha perseguit restablir els vincles de la societat amb la història dels primers cristians per tal de posar-la en valor i fer-la intel·ligible per a locals i forans.

Així, la nostra participació en la XXIII edició del festival romà de Tarraco Viva celebrada aquest passat maig de 2021, es va plantejar amb el propòsit de donar a conèixer un altre "racó" del nostre llegat paleocristià. L'experiència va estar marcada pel repte de representar en un espai, malauradament, poc conegut per al gran públic: apostàrem per exposar un nou format a la sala d'actes de la seu tarragonina del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. L'imponent entramat murari que defineix l'actual sala, identificat per l'arqueologia com a una de les cambres que deuria formar part de l'episcopi del segle VI dC, ens serví de teló de fons per explicar l'evolució del rol dels primers bisbes tarraconenses.

L'experiència fou gratificant, doncs vam fer "reviure", mitjançant la recreació històrica, personatges determinants en la història de la nostra Tarragona i, a la vegada, vam poder establir vincles amb la delegació de Tarragona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC), els quals acceptaren entusiastament la proposta. En nom de l'Associació Cultural Sant Fructuós aprofito aquestes línies per tal d'agrair-lis la confiança, la seva col·laboració i la seva actitud de servei envers el projecte i les persones que el conformarem.

La representació d'"Episcopvs. De la dissidència al poder" vam considerar que no havia de ser passatgera i que calia donar-li un format escrit per a continuar amb la nostra tasca divulgativa. Per això, amb el suport de la Diputació de Tarragona, hem cregut oportú elaborar aquesta publicació on es recull el relat històric versat per l'arqueòleg Andreu Muñoz Virgili i acompanyat de les magnífiques captures fotogràfiques d'Elperfilbueno, incansables professionals que ens acompanyen en les nostres aventures. A tots ells, moltes gràcies per la vostra implicació i per actuar com a mitjancers dels socis, sòcies, amics i amigues de l'Associació Cultural Sant Fructuós que van fer possible la representació.

Des de l'Associació Cultural Sant Fructuós desitgem que aquesta proposta us apropi una mica més al nostre patrimoni arqueològic i a les nostres arrels culturals paleocristianes.

Immaculada Teixell Navarro
Presidenta de l'Associació Cultural Sant Fructuós

INTRODUCCIÓ

Els dies 28 i 29 de maig de 2021, l'Associació Cultural Sant Fructuós va representar per primera vegada "*Episcopvs. De la dissidència al poder*" en el marc del festival "Tarraco Viva". El nostre objectiu fou oferir al públic una visió de l'evolució del rol del bisbe durant l'antiguitat tardana a partir de les figures de tres prelats tarraconenses que van exercir el seu pontificat en contextos sociopolítics i eclesials diferents.

L'activitat es va desenvolupar a la sala d'actes de la Seu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC) a Tarragona. La seu del COAC és un espai històric privilegiat i un edifici on es fonen estructures arquitectòniques de totes les èpoques. S'ubica en un solar on s'aixequen les estructures de la casa del Canonge Canals i la casa de l'Ardiaca. A la vegada aquestes construccions utilitzen les restes del mur de tancament del Recinte de culte imperial de Tàrraco presidit pel Temple d'August i les estructures del que sembla ser l'episcopi dels bisbes de la *Tarracona* visigoda. Tot aquest patrimoni queda integrat en l'edifici contemporani obra del prestigiós arquitecte José Rafael Moneo Vallés.

L'escenificació va ser representada, com s'ha comentat, en la sala d'actes per estar ubicada en un àmbit àulic que s'identifica amb una de les cambres de l'episcopi del segle VI. L'arqueologia planteja com a hipòtesi que el complex episcopal d'època visigoda s'ubicava a l'entorn de la Catedral medieval. Així, la catedral visigoda podria estar darrera l'absis, el baptisteri en el presbiteri de l'actual temple catedralici i el palau del bisbe en l'àmbit de l'edifici del COAC.

Una de les particularitats que presenta aquesta recreació rau en els seus diàlegs. Tots ells han estat extrets de les fonts originals. En la publicació que segueix us presentem els esmentats textos en ver-

sió original i traduïts al català. De les seves edicions crítiques ens hem servit podent ser consultades en l'apartat de bibliografia.

La posada en escena es va estructurar en quatre quadres. Preliminarment, s'introduí la qüestió dels orígens del cristianisme a Tàrraco com a germen del col·legi episcopal hispànic. Una lectura teatralitzada del capítol quinzè de la carta de sant Pau als cristians de Roma oferia al públic la referència a Hispània més antiga de la literatura cristiana. A continuació, es van confrontar dos perfils episcopals ben diferents. D'una banda, el bisbe Fructuós i els seus diaques com a model de l'Església perseguida durant la segona meitat del segle III. De l'altra, la figura del bisbe Himeri en tant que actor de poder en la societat tardoantiga de Tàrraco. Finalment, l'escenificació del funeral del bisbe Cebrià de la Tarragona d'època visigoda clogué la recreació. Aquest prelat és un dels últims bisbes dels quals tenim constància històrica abans de la disgregació institucional de l'Església de Tarragona durant el segle VIII.

El magnífic acolliment per part del president i la Junta del Col·legi Oficial d'Arquitectes en la seva demarcació de Tarragona i la gran acollida ciutadana que tingué aquesta proposta divulgativa ens ha portat a elaborar aquesta publicació. El nostre objectiu és oferir la memòria del projecte a partir de l'edició del recull fotogràfic de l'activitat així com dels seus continguts amb el propòsit de difondre tot aquest coneixement. Finalment, agrair la participació de tots els integrants de la recreació que van fer possible l'execució del projecte, la col·laboració del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (COAC) i el suport de la Diputació de Tarragona gràcies a la qual ha estat possible aquesta edició.

SANT PAU I ELS ORÍGENS DEL CRISTIANISME A HISPÀNIA

El ministeri episcopal cal emmarcar-lo en el si d'una estructura eclesial que fou el resultat d'un complex procés d'institucionalització d'un primer moviment religiós de naturalesa carismàtica. Pel que fa al cas hispànic, els orígens del cristianisme i la configuració de les diverses esglésies peninsulars ha generat un ampli debat entre la investigació. Actualment, la historiografia resta lluny de poder donar una resposta clara a aquestes qüestions. No obstant això, tenim certs indicis que apunten a que aquesta realitat s'hauria pogut donar en un moment força primerenc. En el capítol quinzè de la Carta de Sant Pau als cristians de Roma, l'Apòstol expressa el seu desig

de visitar-los mentre fa camí cap a Hispània. Alguns especialistes han volgut veure en aquests versets l'argumentació plausible de l'estada de sant Pau en aquestes terres i, més concretament, a Tàrraco. Contràriament, també s'ha argüït que aquest esdeveniment mai s'arribà a produir d'acord amb criteris cronològics que podrien fer incompatible el desig de sant Pau d'arribar a terres hispanes i el procés de detenció, judici i execució de l'apòstol. Sigui com sigui, el veritable valor d'aquesta cita rau en el fet que Hispània ja apareix com un indret marcat per la missió i senyalat en temps apostòlics.

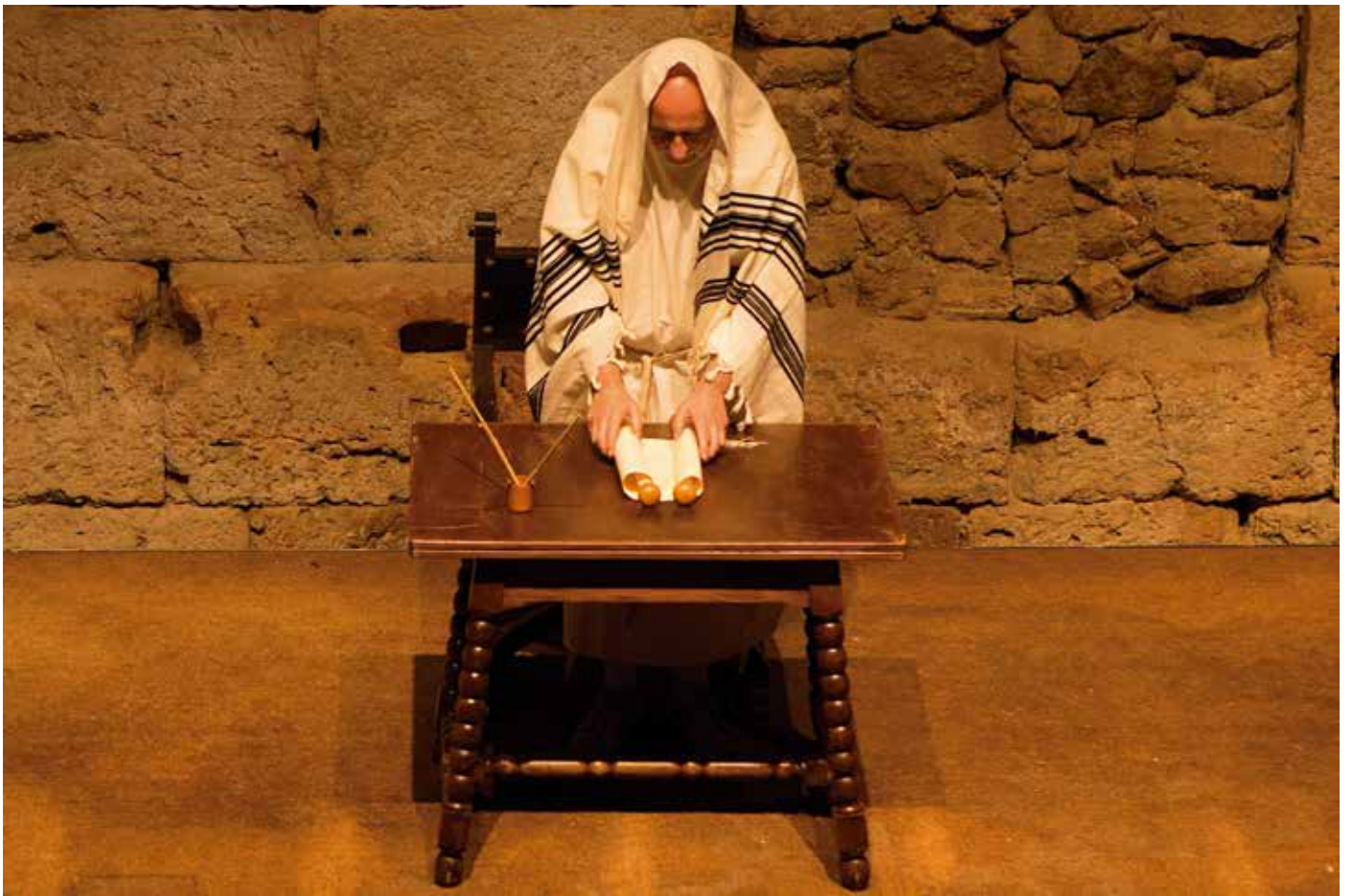

CARTA ALS ROMANS 15,22-26; 28-29; 33

Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς νυνὶ δὲ ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἑτῶν, ὥς ἐὰν πορεύωμαι εἰς τὴν σπανίαν ἐλεύσομαι^ο πρὸς ὑμᾶς ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ. Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς ἱερουσαλήμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ [...] Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας καὶ σφραγισάμενος^ο αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς Σπανίαν^ο οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς ἐν πληρώματι εὐλογίας Χριστοῦ ἐλεύσομαι [...] Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν, ° ἀμήν.

Per tot això m'ha estat sempre impossible de venir a veure-us. Però ara ja no tinc camp d'acció en aquestes regions i, d'altra banda, sento des de fa molts anys un fort desig de venir a trobar-vos, cosa que penso fer quan vagi **cap a Hispània**. Espero, doncs, que tot anant-hi us podré visitar, i que em donareu ajuda per a arribar-hi, després de fruir una mica de la vostra companyia. De moment, però, me'n vaig a Jerusalem, ja que estic fent un servei al poble sant. Les comunitats de Macedònia i d'Acaia van decidir de fer una col·lecta per ajudar els pobres que hi ha enmig del poble sant que viu a Jerusalem. [...] Així, doncs, quan hauré complert aquesta missió i els hauré consignat el fruit de la col·lecta, passaré a visitar-vos tot anant **cap a Hispània**. Sé que, quan us vingui a trobar, hi vindré amb la plena benedicció de Crist [...] Que el Déu de la pau sigui amb tots vosaltres. Amén.

L'ESGLÉSIA PERSEGUIDA DE FRUCTUÓS, AUGURI I EULOGI

La primera notícia documental sobre l'existència d'una comunitat cristiana a Tàrraco la trobem en la *Passio Fructuosi*. Aquest document relata els fets de l'arrest, judici i martiri del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi entre el 16 i el 21 de gener de l'any 259. L'estil literari d'algunes parts del relat fa inferir que el nucli de la narració podria haver estat elaborat per un testimoni directe dels fets, possiblement un dels militars que va presenciar tot el procés. La importància històrica de la *Passio* rau en tres punts fonamentals: la constatació dels primers màrtirs cristians documentats a la península Ibèrica, el registre del primer bisbe de la ciutat de Tàrraco i el testimoni de l'existència d'una comunitat cristiana amb una estructura consolidada. D'això últim se'n deriva que els orígens del cristianisme a Tàrraco han de ser necessàriament anteriors als temps dels protomàrtirs.

Un dels episodis que configuren el referit "nucli ori-

ginal", és del judici en el què Fructuós, Auguri i Eulogi van ser condemnats a mort. Probablement, el redactor de la *Passio* va tenir accés a l'acta proconsular oficial on va quedar relatat el procés judicial o bé va ser testimoni directe del mateix. Cal entendre aquest esdeveniment en el marc del les persecucions dels emperadors Valerià i Gal·liè. Els seus edictes de persecució, com el de l'emperador Deci vuit anys abans, van assentar unes bases legals sense precedents que situaven a l'episcopat i a l'aristocràcia cristiana en el pla de la dissidència. La naturalesa i objectius d'aquests edictes palesen com a mitjans del segle III el cristianisme ja havia penetrat significativament en tots els estrats de la societat romana. Els bisbes i aristòcrates cristians es van convertir en els principals objectius a abatre per part de l'Estat romà. L'autoritat imperial pretenia decapitar a les comunitats amb el propòsit que tota l'estructura eclesial acabés col·lapsant.

PASSIO FRUCTUOSI 2

Et fecerunt in carcere dies sex, et producti sunt die XII kalendas Februarias, sexta feria, et auditi sunt. Aemilianus praeses dixit: "Fructuosum inpone, Augurium inpone et Eulogium inpone". Ex officio dictum est: "Adstant". Aemilianus praeses Fructuoso dixit: "Audisti quid imperatores praeceperunt?" Fructuosus dixit: "Nescio quid praeceperunt; ego christianus sum". Aemilianus praeses dixit: "Praeceperunt deos coli". Fructuosus dixit: "Ego unum Deum colo, qui fecit caelum et terram et mare et omnia quae in eis sunt". Aemilianus dixit: "Scis esse deos?" Fructuosus dixit: "Nescio". Aemilianus dixit: "Scies postea". Fructuosus respexit ad Dominum et orare coepit intra se. Aemilianus praeses dixit: "Hii audiuntur, hii timentur, hii adorantur, si dii non coluntur nec imperatorum vultus adorantur". Aemilianus praeses Augurio dixit: "Noli verba Fructuosi auscultare". Augurius dixit: "Ego Deum omnipotentem colo". Aemilianus praeses Eulogio dixit: "Numquid et tu Fructuosum colis?" Eulogius dixit: "Ego Fructuosum non colo, sed ipsum colo, quem et Fructuosus colit". Aemilianus praeses Fructuoso dixit: "Episcopus es?" Fructuosus dixit: "Sum". Aemilianus dixit: "Fuisti". Et iussit eos vivos ardere.

I el divendres, vint-i-u de gener, els van treure per tal de ser interrogats. El governador Emilià digué: "Que comparegui Fructuós, que comparegui Auguri, que comparegui Eulogi". I d'ofici se li respongué: "Són aquí". Llavors el governador Emilià va preguntar a Fructuós: "Saps què han manat els emperadors?" Fructuós li va respondre: "No ho sé, què han manat: jo sóc cristià". El governador Emilià li contestà: "Han manat donar culte als déus". Fructuós digué: "Jo adoro l'únic Déu que ha fet el cel, la terra, el mar, i tot el que contenen". Emilià insistí: "Saps que hi ha déus?" Fructuós respongué: "No ho sé". Emilià li replicà: "Ho sabràs després". Fructuós girà l'esguard vers el Senyor i començà a pregar en el seu cor. El governador Emilià exclamà: "Quan no es dóna culte als déus ni s'adoren les estàtues dels emperadors, homes com aquests són de qui es fa cas, aquests són els temuts, aquests són els adorats!" El governador Emilià s'adreçà a Auguri: "No facis cas de les paraules de Fructuós". Auguri respongué: "Jo adoro Déu omnipotent". El governador Emilià preguntà a Eulogi: "Tu també adores Fructuós?" Eulogi respongué: "Jo no adoro Fructuós sinó Aquell que Fructuós adora". El governador Emilià digué a Fructuós: "Ets bisbe, tu?" Fructuós va respondre: "Ho sóc". Emilià va dir: "Ho fores". I manà que els cremessin vius.

HIMERI, ACTOR DE PODER EN L'ESGLÉSIA HISPÀNICA

Amb l'emissió de l'edecte de Galeri de l'any 311 i la seva ratificació per Constantí i Licini l'any 313, el cristianisme va passar a ser tolerat i protegit per l'Estat romà. No obstant això, l'aparent "Pau de l'Església" va suposar en realitat un trasbals en el si d'una institució que va haver d'afrontar noves problemàtiques sorgides arran de la seva estreta vinculació amb el poder imperial. Amb la progressiva cristianització de l'Imperi, els afers d'Església van passar a ser qüestions d'Estat. Els bisbes, progressivament foren dotats de poders civils per part de l'Estat i esdevingueren influents actors de poder en la societat tardoromana. A partir d'aquell moment, l'Església va tenir una gran capacitat per influir en la cristianització de la societat, però també va quedar atrapada, en moltes ocasions, en conflictes que no sempre esdevingueren edificants.

Tant l'Església com l'Estat es van conjurar en mantenir l'ortodòxia de la fe i combatre els moviments dissidents en el si del cristianisme (heretgies). La discrepància teològica ja no es reduïa a un simple conflicte intrainstitucional, sinó que afectava directament al panorama sociopolític del moment. La salut de l'Església era la salut de l'Imperi. En aquest sentit, un dels conflictes que tingué un impacte més significatiu fou la qüestió de l'arrianisme (negació de la Santíssima Trinitat). Aquest debat va causar grans divisions en el si de l'Església que es van agreujar en la mesura que els diversos emperadors hi van anar prenent partit. Finalment, l'any 381 l'Estat assumia el cristianisme com a religió oficial de l'Imperi i ho feia segons el credo tradicional (el Niceno-Constantinopolità) que confessava la Santíssima Trinitat. D'aleshores ençà, el debat es va centrar en els termes amb els quals s'havia de procedir a la reintegració eclesial d'aquells

que s'havien apartat de l'ortodòxia. Entre l'episcopat hispànic, com en altres indrets de l'Imperi, sorgiren dues faccions: els partidaris d'actuar amb severitat contra els heterodoxes arrians i aquells que proposaven una via de reconciliació i reintegració més moderada. El bisbe Himeri de Tàrraco prengué la iniciativa d'actuar com a intermediari entre ambdós blocs apel·lant directament al bisbe de Roma. Amb aquest propòsit, el prelat tarraconense escrigué una carta al papa Damas amb l'objectiu de cercar instruccions concretes que ajudessin a esclarir el conflicte aleshores latent. Aquesta demanda al romà pontífex arribà en un moment en què el papa Damas estava duent a terme una política de reafirmació de l'autoritat de la seu romana en front de les pretensions polítiques i eclesials d'altres ciutats imperials. Les peticions d'Himeri van suposar una oportunitat per desenvolupar una tasca magisterial en pro de la primacia romana. El papa Damas no va poder respondre a Himeri donat que va morir. Tanmateix, sí que ho va fer el seu successor, el papa Sirici.

El text que presentem a continuació correspon a un fragment de la resposta que el papa Sirici envià a Himeri l'any 385. El document té una importància històrica cabdal per dos motius: d'una banda, es tracta de la primera decretal papal en la Història de l'Església universal. Per l'altra, al bisbe de Tàrraco se'l fa responsable de l'observança de totes les disposicions que Sirici manà a l'episcopat hispànic. En definitiva, la figura d'Himeri il·lustra de manera paradigmàtica el perfil de bisbe de finals del segle IV, moment en el qual la influència eclesial dels prelats estava fortament condicionada per la importància politicoadministrativa de la seva seu i entorn social.

CARTA DEL PAPA SIRICI AL BISBE HIMERI DE TÀRRACO

Directa ad decessorem nostrum sanctae recordationis Damasum fraternitatis tuae relatio me iam sede ipsius constitutum, quia sic Dominus ordinavit, invenit. Quam cum in conventu fratrum sollicitus legeremus tanta invenimus, quae reprehensione et correctione sint digna, quanta optaremus laudanda cognoscere [...] Explicuimus, ut arbitror, frater charissime, universa quae digesta sunt in querelam: et ad singulas causas de quibus per filium nostrum Bassianum presbyterum ad Romanam Ecclesiam, utpote ad caput tui corporis, retulisti, sufficientia quantum opinor responsa reddidimus. Nunc fraternitatis tuae animum ad servandos canones, et tenenda decretalia constituta magis ac magis incitamus, ut haec quae ad tua consulta rescripsimus, in omnium coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem, et non solum eorum qui in tua sunt diocesi constituti, sed etiam ad universos Carthaginenses ac Baeticos, Lusitanos atque Gallecos, vel eos qui vicinis tibi collimitant hinc inde provinciis.

La relació que la teva fraternitat va enviar al nostre predecessor Damas, de santa memòria, m'ha trobat establert a la seva mateixa seu, per la voluntat del Senyor. Quan l'hem llegida atentament, en la reunió dels germans, hi hem trobat tantes coses dignes de reprensió i correcció com n'hauríem volgut trobar de dignes de lloança [...] Em sembla, germà estimat, que hem tractat suficientment de totes les queixes que havies presentat. Hem donat unes respostes prou amples, segons la nostra opinió a cadascun dels temes que per mitjà del nostre fill Bassià, prevere, vas enviar a l'Església romana com a cap del teu cos. Ara t'exhortem a que tot això ho facis arribar a tots els nostres germans en l'episcopat, i no solament als de la teva província sinó també a tots els de les províncies Cartaginesa, Bètica, Lusitana i Galaica i també als de les províncies que us són veïnes d'un cantó o de l'altre.

CEBRIÀ DE TÀRRACO I L'OCÀS DE L'ANTIGUITAT CRISTIANA

El context històric i eclesial del segle VII presenta una accelerat augment del rol primacial de la Seu de Toledo en el panorama hispànic. Aquesta dinàmica estigué propiciada per la centralització política i eclesiàstica que fomentà la monarquia visigòtica. No obstant això, Tarragona va seguir mantenint la seva condició de metropolitana i capital provincial fins als temps de la invasió islàmica. L'episcopat tarraconense acceptà el nou rol que van adquirir els bisbes toledans i els monarques visigots. Tanmateix, quan aquests dos actors van intervenir en la vida eclesial tarraconense, es degueren generar friccions entre ambdues esglésies. Inferim que durant aquest període els bisbes de Tarragona lluitaren per evitar ingerències externes en el govern propi i de les seves seus sufragànies.

Un dels darrers prelats documentats a les acaballes de l'antiguitat cristiana a Tàrraco i l'últim del qual n'ha quedat registre arqueològic, és el bisbe Cebrià que exercí el seu pontificat durant els anys vuitanta del segle VII. Una investigació duta a terme l'any 2019, ha pogut identificar l'epígraf que antigament senyalitzava la seva sepultura. Malgrat que la inscripció original no ha arribat fins als nostres dies, el text ha estat conservat en una transcripció del segle XV incisa en el frontis d'una arqueta ossari que hauria allotjat les relíquies de Cebrià. Aquest element fou ubicat en una fornícula practicada en el parament interior de l'absis central de la Catedral de Tarragona, espai on es troba actualment.

TRANSCRIPCIÓ DE L'EPITAFI DEL BISBE CEBRIÀ DE TÀRRACO

+ HIC . REQUÍESCIT . UIR S(ANC)TISSIMUS
CYPRIANUS . PRIM(A)E . SEDIS TERRACH-(SIC!)
ONE(N)SIS CIUITATIS EP(ISCOP)US . D(E)POSITU^S
EST I(N) HU(N)C TUMULU(M) . OCTAUO K(A)L(END)AS
MAIAS IN PACE T

Aquí descansa Cebrià, home santíssim, bisbe de la seu primada de la ciutat de Tarragona. Dipositat en pau en aquest túmul el 24 d'abril

LA MEMÒRIA D'UNA HISTÒRIA QUE ES PERPETUA

Malgrat la paràlisi institucional que experimentà l'Església de Tarragona entre els segles VIII i XI, el record del seu passat va romandre viu. Amb l'erecció de la nova catedral medieval, símbol per excel·lència de la restauració cristiana de la ciutat, s'instal·là a l'absis del temple l'anomenada "Cadira de Sant Frutuós". En aquest lloc, els nous arquebisbes prenen possessió del seu ministeri en tant que successors dels protomàrtirs hispans. Igualment, no van caure en l'oblit aquells homes que ostentaren aquesta dignitat en el passat. La memòria de personatges com Cebrià de Tàrraco fou enaltida i reubicada en llocs d'honor com l'emplaçament on actualment es troba l'arqueta os-

sari amb el seu epitafi. D'altra banda, elements com la Capella de Sant Pau o el mateix culte a santa Tecla pretenien vincular l'Església medieval tarraconense amb els orígens apostòlics de la fe a Occident.

En l'actualitat, aquesta comunitat eclesial, amb el seu arquebisbe al capdavant, esdevé la institució en actiu més antiga de la ciutat i del territori. El seu llegat cultural i espiritual esdevé un vincle preciós entre la nostra societat i les seves arrels clàssiques i cristianes. Amb la contínua evolució d'aquesta tradició viva, 1700 anys després se segueix acomplint la promesa que Frutuós va fer al poble de Tàrraco: "Iam non deerit vobis pastor" (Mai no us mancarà pastor).

BIBLIOGRAFIA I FONTS CONSULTADES

FRANCHI DE'CAVALIERI, P. (1935), "Gli atti di S. Fruttuoso di Tarragona", *Note agiografiche. Studi e Testi* 65, Ciutat del Vaticà, 126-199; 402-406.

JANERAS VILARÓ, S. (dir.) (1992), *Escrips dels bisbes catalans del primer mil·lenni* (Clàssics del cristianisme 27), Proa, Barcelona.

MACIAS SOLÉ, J.M. – MUÑOZ MELGAR, A. (eds.) (2013), *Tarraco christiana civitas* (Documenta 24), ICAC, Tarragona.

MIGNE, J. P. (ed.) (1836), *Patrologia Latina*, vol. 13, Vrayet, París.

MUÑOZ MELGAR, A. (2013), *Sant Frutuós de Tarragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, des de l'antiguitat a l'actualitat*, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona [Tesi doctoral-<http://www.tdx.cat/handle/10803/127105>].

MUÑOZ MELGAR, A. – GOMEZ PALLARÉS, J. – ARMENTANO OLLER, N. (2019), "Avances en el estudio de la arqueta-osario dedicada al obispo Cipriano de Tarragona. Estudio de los restos antropológicos y su interpretacion en contexto", *Archivo Español de Arqueología* 92, Madrid, 271-286.

Nou Testament: Català-Llatí-Grec (1995), Associació Bíblica de Catalunya – Claret – Societats Bíbliques Unides, Barcelona.

PÉREZ MARTÍNEZ, M. (2012), *Tarraco en la antigüedad tardía. Cristianización y organización eclesiástica (siglos III a VIII)*, Arola, Tarragona.

PUIG I TÀRRECH, A. – BARCLAY, J.M.G. – FREY, J. (eds.) (2015), *The Last Years of Paul. Essays from the Tarragona Conference, June 2013* (WUNT 352), Mohr Siebeck, Tübingen.

VICIANO VIVES, A. (2010) "La Decretal del papa Sirici a Himeri de Tarragona", en: GAVALDÀ, J.M. – MUÑOZ, A. – PUIG, A. (eds.), *Pau, Frutuós i el cristianisme primitiu a Tarragona (segles I-VIII). Actes del congrés de Tarragona (2008)*, Tarragona, 659-674.

VILELLA, J. (2004), "La Epístola I de Siricio: estudio prosopográfico de Himerio de Tarragona", *Augustinianum* 44 (fsc. II), Roma, 337-369.

A.D. 2021

ASSOCIACIÓ CULTURAL
SANT FRUCTVÓS

Amb el suport de:

Diputació Tarragona

Els vitralls de la primera capella de Sant Tomàs, coneguda també com capella dels Cardona

M. Joana Virgili Gasol

Historiadora

Les capelles dels Cardona

A principis del segle XVI el conjunt catedralici de Tarragona, es va ampliar amb dues magnífiques capelles bessones costejades per l'arquebisbe Pere Folch de Cardona (1515-1530), amb caràcter, majoritàriament, funerari. El seu esplèndid panteó familiar llueix en l'arcosoli obert en el mur que les separa. En un inici es dedicaren a santa Maria Magdalena i a l'Anunciació de Maria, però posteriorment canviaren l'advocació a sant Tomàs d'Aquino i a la Mare de Déu de Montserrat, respectivament.

Estan ubicades al peu de la nau lateral de l'evangeli i són d'estil gòtic florit, amb incipients components del nou estil Renaixentista. Ambdues presenten idèntiques traces constructives: planta rectangular d'un sol tram i testera plana que esdevé poligonal de tres cares mercès a dues petxines angulars coronades amb arcs de mig punt. Es cobricelen amb una volta de creueria semiestrellada octopartida, definida per deu claus de volta decorades, alternativament, amb els escuts dels Cardona i del Capítol. Els nervis descansen sobre petites mènsules historiades amb el tetramorf i motius fitomòrfics. Per a la seva construcció, iniciada el mes de setembre de l'any 1520 i finalitzada cinc anys més tard, es va requerir afanar una part del jar-

dí i de la casa del palau del cambrer, prèvia concessió del Papa Adrià VI. Foren els seus artífexs els germans Antoine i Guy Belloch, d'Arles que comptaren amb la col·laboració dels picapedrers Joan Freixenes de Limoges, cunyat dels Belloch, i del tarraconí Joan Grau.

La il·luminació natural es deu als tres finestrals exempts que figuren en cadascun dels plans de la part superior de la capçalera. Tanmateix la primera claraboia de l'esquerra de la capella de Sant Tomàs, queda privada de visibilitat per manca d'espai amb la Casa Balsells.

El ferrer de Barcelona Josep Carreres forjà les reixes que tanquen les capelles l'any 1715.

Comentari general dels finestrals de les capelles dels Cardona

L'arquitectura dels tres finestrals és d'estil gòtic flamíger, mesuren 4,57 m d'alçada, que inclou el capcer d'1,20m, i 0,84 m d'amplada. La traceria exterior és composta per tres arquivoltes ogivals bossellades en degradació, que recolzen damunt de petits capitells ornats amb fulles d'acant, que es prolonguen en fines columnetes fins a la bases. Estan sobremuntades per un guardapols motllurat decorat amb motius zoomòrfics i florals.

La traceria constitueix el suport decoratiu entre els elements vítrics. Les dues llancetes són coronades per un lòbul cardinal i sobremuntades per un arc conopial, que inclou un quadrifoli amb pètals afusats. Del mainell central sorgeixen dos nervis que prenen

Foto: Josep Serra Valls

Foto: Josep Serra Valls

l'aspecte d'una flama i inclouen dos lòbuls piriformes que inscriuen formes cardials. És, doncs, compost amb patrons de doble curvatura que imiten el gòtic tardà anomenat també gòtic florit o "flamboyant".

Composició i ornamentació

En tot el perímetre mostren bordures estretes de vidre blanc llises. La composició ornamental d'aquestes vidrieres és idèntica per als sis finestrals formats per dues llancetes dividides en dos registres clarament diferenciats.

A la zona inferior hi localitzem una sanefa de motius geomètrics amb lleugeres variants: quadrats de cairó, quadrilòbuls, triangles curvilinis amb trilobats, trenes de dos fils amb trilobats inscrits, corones circulars tangents que inscriuen rombes curvilinis, trenes de dos en vertical o peanyes. Es troba limitada en ambdós costats, per triples bordures llises, de diversos colors vius –vermell, blau i groc– sobre els que s'eleven episodis de la vida del sant corresponent. Al seu damunt, llegim els rètols que identifiquen el personatge realitzats amb trepa sobre vidre placat groc, lavís i ombrejats amb grisalla marró.

Les figures ocupen les dues terceres parts del plafó i es troben en els finestrals 1 i 3, sota una estructura arquitectònica d'inspiració gòtica, composta per quatre pinacles –dos en primer pla i altres dos posteriors, de colors vermells, blaus o verds, i extrems blancs–, d'on arranca un gablet amb els rampants i els encapçala un floró, la imatge de la Verge amb el Nen, àngels o un crucifix. El timpà està centrat per un cercle –blau o vermell–, amb motius florals i adomassats de grisalla negra llevada. Darrera els gablets apareix un fons d'obertures ogivals, amb gran profusió de detalls i pintats amb grisalla opaca. Les dues llancetes del finestral central de la capella, mostra una estruc-

tura arquitectònica més rica i el nombre de gablets augmenta a tres i són realitzats amb vidres més clars: blaus i blancs.

Els plafons del capcer de les llancetes llueixen una bordura blanca. Els lòbuls cardials grans mostren àngels turiferaris de genolls afrontats, combinant els colors blau, groc, vermell i verd. En els cardials petits localitzem formes geomètriques florals o estrellades, pintades amb grisalla, amb predomini dels colors grocs i vermells. Els quadri-folis afusats presenten senzilles llenques de vius colors.

Conservació

La composició es repeteix igual a cada plafó, únicament amb variants de color o en la figura central de la fornícula, i les escenes de la zona inferior, es conserven sense estralls. Tanmateix destaquem la pèrdua de grisalla en els emblemes dels Cardona.

Quan als vitralls de la capella de la Verge de Montserrat, tot i que no l'incorporem en aquest estudi, hem de lamentar el seu estat amb múltiples forats de considerables dimensions. Caldria posar-hi remei.

Iconografia i autoria

Ignorem el cicle iconogràfic que figurava en origen en aquestes capelles, ja que en el projecte de restauració de la Catedral de 1953¹, no parla de restauració sinó de la necessitat de fer-les noves, pel mal estat en que es trobaven. La seva autoria, sinó de totes si d'algunes d'elles, sembla recaure sobre el mestre vitraller Hubert Lepapa (1520-1531)². Ho justifiquen el que havia sigut nomenat, el 1526, mestre de vi-

Foto: Josep Serra Valls

Foto: Josep Serra Valls

¹ Biblioteca Valenciana de Nicolau Primitiu, AAFV_962: Obras de conservación y mejora de la catedral de Tarragona, 1953 (27-6-1953 a 6-5-1955).

² Capdevila (1935, 71-72): "El 29 d'octubre de 1526 es crea l'ofici de vidrier de l'església amb 10 lliures de salari".

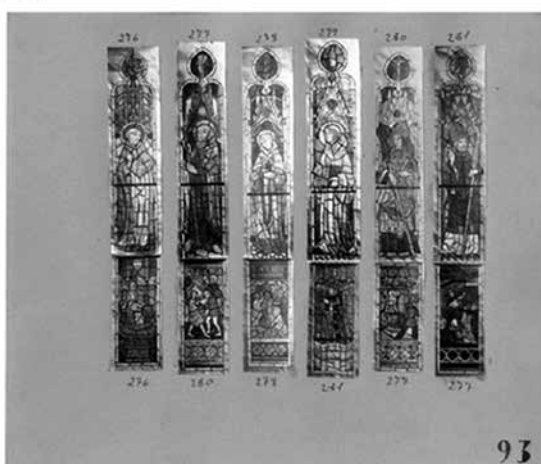
drieres de la seu de Tarragona, que coincideix amb la finalització de les obres de la capella i que en ser substituït, el 15 de gener de 1531 pel també mestre de vidrieres Jaume Fontanet³, se li manté l'obligació de restaurar uns vidres d'aquesta capella que estaven trencats. Tanmateix, el 9 d'abril de 1536, el mestre Jaume Fontanet⁴ rep 15 lliures per a la realització de vidrieres per aquestes dependències, del que deduí que Lepapa no les havia completat.

El cicle iconogràfic actual de les capelles obeeixen a les propostes de l'eclesiàstic doctor Pere Batlle Hugué⁵, qui establí que presidissin les capelles imatges de sants propers o coneguts a la nostra ciutat.

En la capella de la Verge de Montserrat, d'esquerra a dreta, són representats sant Magí, sant Bernat de Claravall, sant Nenet, beat Bonaventura el Gran, sant Bernat Calvó, sant Pròsper.

La següent capella de Sant Tomàs, subjecte d'aquest estudi, descobrim, d'esquerra a dreta, Tomàs, sant Pere Ermengol, sant Auguri, sant Eulogi, sant Oleguer i sant Fructuós.

UDS 094 - Pàgina de mostrari 92, número de mostrari nº 276, nº 277, nº 278, nº 280, nº 281

Codi de referència ES MDB 3-401-02-04-01-02-RIG-0578-094

Foto: Josep Serra Valls

La documentació localitzada ens permet facilitar els noms dels artistes i artesans que han intervingut en les vidrieres d'aquestes dues capelles dels Cardona, a més de la de Sant Miquel i de les Onze Mil Verges. Els esbossos i cartrons són obra de l'artista Narciso Pons

Junyent, la pintura de les figures correspon a Roman Bulbena Masferrer, la pintura decorativa a Josep M. Torras Muñoz i el tall del vidre i el muntatge de les vidrieres van ser fets per Miquel Martínez Yuguero⁶.

Les figures senceres dels sants que es representen en les zones altes dels vitralls mostren uns trets comuns. Es mostren drets, frontals o en posició de tres quarts, en un escenari arquitectònic amb sòl enrajolat o damunt de penyes. Tots ells comparteixen unes característiques comunes: mostren moviment postural, són enaltits amb nimbe, vesteixen àmplies túniques amb profusió de plecs dibuixats amb forts traços en grisalla i volum matisat per la tècnica del lavís. Es cobreixen amb ampul·losos mantells proveïts de grans colls i recollits, a l'alçada de la barbata, mitjançant fermalls. Presenten actituds serioses i els caps s'entregiren lleugerament. L'anàlisi de les cares mostren trets facials similars com ara ulls semitancats amb parpelles i bosses marcades, celles espeses i nas enganxat a una de les celles, definició del narius, boques tancades dibuixades per una fina ratlla ondulant i el llavi inferior molsut, així com la barbata destacada per una corba. Les mans amb llargs i fins dits, proporcionades i fines. El conjunt ens assenyala un dibuix acurat i un nivell tècnic elevat.

Primer finestral:

Sant Tomàs. Distingit en la iconografia com a frare dominic, tonsurat i abillat amb l'hàbit de dominic –sotana amb cingol i escapulari blanc–, cobert per una àmplia capa proveïda d'esclavina que combina els vidres de tonalitats negra, verda i blava, donant-li volum amb l'aixecament del braç tot ressaltant la mà amb l'índex aixecat en

Foto: Josep Serra Valls

³ Capdevila (1935, 72). CVMA: Vol. 5 (2014), 301, 303 i 316.

⁴ Jaume Fontanet (1497-1550), va ser pintor i mestre de vidrieres i era el germà petit de Gil Fontanet i pare de Jaume Fontanet II, ambdós també mestres de vidrieres.

⁵ Pere Batlle Hugué (Reus, 1907 – Tarragona, 1990), eclesiàstic, arqueòleg, historiador de l'art, director del Museu Diocesà de Tarragona, autor de nombrosos estudis científics i membre de la Reial Acadèmia de la Història i medalla de sant Jordi.

⁶ Biblioteca Valenciana de Nicolau Primitiu, AAFV_962: Obras de conservación y mejora de la catedral de Tarragona, 1953 (27-6-1953 a 6-5-1955).

Foto: Josep Serra Valls

senyal de mestratge. L'artista ho accentua amb la tècnica del lavís i del manllevat. Sosté un llibre obert que bé podria ser la Summa Teològica amb la mà esquerra, on s'observa el detall de les fulles i el text escrit a tres columnes. Per a la carnació de les mans i cara s'ha emprat grisalla rogenca.

Les peces de vidre emprades són molt grans i, en molts punts, l'emplomat no coincideix amb

el dibuix del cartró. Podríem dir també que hi ha peces que s'han trencat com ara la del llibre a de la part inferior de la sotana i s'han hagut d'emplomar per tal d'aprofitar-les.

La inscripció, en groc: S. THOMAS, divideix la vidriera en dos.

Al quadre de l'escena inferior descobrim al Sant assegut en un pupitre en actitud d'escriure amb ploma d'au, el text que li dicta un àngel, d'ales plegades i abillat amb túnica blanca, a cau d'orella. Presideix l'escena un gran crucifix, del que n'era un gran devot, que destaca sobre un fons carreuat en blau que forma angle amb uns arcs que recorden un claustre.

Sant Pere Ermengol. Respon essencialment a la iconografia del sant mercedari. El rostre és el d'un home jove, amb el cap cot, nibat i àmpliament tonsurat

Foto: Josep Serra Valls

i lleugerament inclinat a la dreta. Té les mans creuades damunt del pit i vesteix l'hàbit de l'orde de la Mercè amb la sotana i l'escapulari blanc. Damunt del pit observem l'escut de l'orde. Es cobreix amb una àmplia capa amb caputxa. En els canells observem els grillons dels que penja una cadena amb baules rectangulars. La disposició de la figura es correspon amb un tractament dempeus amb una corba d'inclinació carrega-

da sobre el genoll dret que, amb el seu volum, trenca la verticalitat i li proporciona un cert moviment. El terra és format per una retícula triangular de colors baus en alternança amb grocs i vermells.

En el lòbul superior trobem, sobre un camper vermell, una imatge de la Mare de Déu, nimbada i amb corona perlada, que vesteix una túnica blanca i un mantell verd, que recull amb el braç esquerre amb el que també sosté al Nen.

Per a la representació del Sant s'han emprat vidres placats de colors molt suaus: beix, verd, groc, rosat. Els ploms prenen protagonisme en el dibuix de la figura deixant que el dibuix en grisalla o el delicat lavís aplicat passi a un segon pla, però sense deixar que perdi protagonisme. Per fer les carnacions s'ha emprat grisalla rogenca. El camper de la fornícula és de color vermell ombrejat amb grisalla.

El rètol amb la inscripció, en groc: S. PETRUS ARMENGOULUS

En l'escena inferior, s'evoca el miracle pel que fou alliberat de la mort després de ser penjat. El Sant es lliurà com a penyora, per tal de salvar a 18 joves, mentre anaven a buscar els diners del rescat. Passà el temps i fou condemnat a morir a la forca. En arribar els companys amb els diners, reberen la trista nova. En baixar-lo, descobriren que miraculosament, era viu. Sant Pere els manifestà que la Mare de Déu l'havia acompanyat i uns àngels l'havien sostingut per impedir que s'ofegues.

Centra el plafó el Sant vestit de mercedari amb la sotana, el cingol, l'escapulari i la capa lligada al coll amb un fermall rodó. El dibuix en grisalla negra ressalta l'escapulari i dona volum a la túnica de coll rodó i perfila les mànigues estretes i els punys al canell. El sostenen dos àngels, de factura molt similar: túniques de colors suaus, blau l'emplaçat a la banda superior dreta, i rosa el de la part inferior esquerra.

Foto: Josep Serra Valls

Foto: Josep Serra Valls

Posseeixen grans ales vermelles, desplegades en el superior, on es detalla el dibuix de les plomes. Els trets facials són molt similars a la resta dels personatges i els cabells rinxolats i distribuïts en diferents capes cauen fins l'espatlla. Situada a l'angle superior dret localitzem la Mare de Déu amb nimbe i corona, ornada amb fulles trilobades. És abillada amb túnica i capa, ambdues de colors rosa suau, llueix llargs cabells ondulats i està envoltada de núvols que emplen el camper.

La delicadesa amb que estan dibuixades les carnadures, cares i mans, contrasten amb la mà de l'àngel que enllaça amb la del sant i amb el braç dret d'aquest. Això ens porta a pensar que van ser dues persones que van intervenir en aquest plafó o, el més probable, que respongui a una restauració posterior.

La dalmàtica, vermella com a color del seu martiri, se'ns ofereix com a la peça més exterior amb profusió d'ornamentació en color groc. Així, voreja el coll una estreta franja decorada amb petites perles, a l'alçada de les espatlles descobrim un ampli parament que l'envolta, limitat per dues fines franges llises que inclouen una ampla sanefa amb motius romboïdals. El dibuix es repeteix als punys de les àmplies mànigues i també a poca alçada de la vora inferior. Als laterals, contemplem els clavis en forma de galons. El màniqui penja del braç esquerre amb una franja negra central i creus negres a l'extrem visible, acabat en serrell.

El terra està format per un reticulat de colors verd, rosa, blau i groc. En el camper llueixen vidres verds i grocs. La identificació del personatge, S. EULOGIUS, el trobem escrit en color blau associat a la pau i a la glòria celestial.

L'escena inferior conté l'emblema de l'arquebisbe Pere Folch de Cardona (1515-1530) que va costejar la capella i la seva bessona.

Es disposa: quatre pals de gules, flanquejat 1r, de gules, tres cards arrencats d'or; 2n, d'atzur, sembrat de flors de lis d'or i sobre un lambel de tres arracades de gules. El rodeja una corona de flors verdes, grogues i boles vermelles. El camper el formen fulles caragolades d'acant.

Sant Auguri. Representat per un noi jove d'aspecte serè, tonsurat i amb aurèola blava fistonada, que es troba sota una estructura arquitectònica molt

Foto: Josep Serra Valls

Segon finestral:

Els diaques sant Eulogi i sant Auguri, representats en aquest finestral, van ser cremats a l'amfiteatre de Tarragona, juntament amb el bisbe sant Fructuós, el dia 21 de gener de l'any 259.

Sant Eulogi. Sota una estructura arquitectònica composta per tres gablets, el diaca, se'ns presenta jove i amb expressió de tristesa. Destaca la seva mirada baixa, el rictus seriós, la barbeta prominent, els ulls ametllats amb les pupil·les molt marcades i la cella, que com en els altres personatges de la capella, es prolonga tot dibuixant el nas. Unes fines i delicades mans es creuen davant del pit. El cap, tonsurat, està rodejat per una aurèola vermella perfilada en groc.

Destaca l'ampli domini del color vermell, color martirial per excel·lència, en la llanceta. Sant Eulogi va abillat com correspon a la seva categoria eclesiàstica. Per sota de la casulla i al voltant del coll, ornada amb un parament on observem un enfilall de boles, descobrim l'amit. A través de les obertures laterals de la dalmàtica observem l'alba blanca llarga fins els peus.

Foto: Josep Serra Vallés

similar a l'anterior però amb tons rosats. Dempeus, en posició frontal i amb un cert estatisme, gira el cap vers el seu homòleg. Els trets facials coincideixen amb els de Sant Eulogi. Va vestit com correspon a un diaca i en les peces predominen, també, els tons vermells, en record del seu martiri. Tanmateix són més treballades i riques en detalls.

L'arnat, ornat amb motius geomètrics, porta un fermall blanc a la part central i queda incorporat a la dalmàtica. Per sota de la dalmàtica i per les obertures laterals descobrim l'alba blanca llarga fins els peus. La dalmàtica, d'amples mànigues amb punys i clavis molt visibles, mostra un frontal reticulat, amb quadres perfilats per triples línies i punts centrals, en diferents tons de groc que es combina amb franges

vermelles, amb motius geomètrics, i peces blanques. El terra està format per un reticulat de colors verd, rosa, blau i groc. En el camper llueixen vidres verds i grocs.

Tot seguit figura el cartell amb la inscripció, en verd, de S. AUGURIUS.

L'escena inferior repeteix l'emblema heràldic de l'arquebisbe Pere Folch de Cardona.

Tercer finestral

Foto: Josep Serra Vallés

Sant Oleguer. La figura respon essencialment a la iconografia d'un bisbe mitrat. La seva fisonomia, amb marcades arrugues, evidencia a un home entrat en anys, amb cabells, bigoti i barba blanca. Va abillat amb l'alba blanca que arriba fins els peus, la casulla groguenca que arriba a mitja cama i la dalmàtica, molt ampul·losa i amb marcades ondulacions, porta una franja vertical ornada amb flors quadrilobades inscrites en quadres que es

creua amb una d'horitzontal a l'altura de les espatlles. Com a complement a les vestidures i ornaments porta les insígnies episcopals, que recorden el seu exercici com a pastor i mestre del poble de Crist. Així, cobreix el cap amb una mitra *pretiosa*, blanca, amb dos galons daurats verticals, topazis ovalats distribuïts a la base i a arreu, a més de caboixons. Du el bàcul, de crossa en espiral poblada de petites fulles amb tija, creuat a l'espatlla esquerra en record del Pare, el jutge i el pastor espiritual i mostra l'anell, símbol de la seva unió i fidelitat amb l'Església i la seva diòcesis. Aquest abillament sagrat correspon clarament amb la seva actitud, presentat frontalment i en actitud de be-neir. Porta nimbe de color vermell vorejat en negre.

El terra és reticulat en rosa i blau i el camper vermell.

El treball amb grisalla és d'una molt alta qualitat, tant pel que fa a les fines ratlles que componen el dibuix com per l'ús del lavís i l'ombrejat.

La inscripció S. OLEGARIUS, precedeix a l'escena.

Sant Oleguer predica al poble, figurat per quatre persones, dos homes i dues dones, des d'una trona cobricelada. Les figures femenines, d'esquena, porten el cap cobert amb un mantell blanc i vestits blaus i vermells respectivament. Al seu costat els barons drets, un d'ells barbat i amb un turbant al cap, vestit amb túnica blanca, mantell blau i esclavina vermella. L'altre barbat i amb cabells llargs, porta una túnica lilosa fins a mitja cama, sobremuntada per una altra de groga amb cinyell i es cobreix amb

Foto: Josep Serra Vallés

Foto: Josep Serra Vallés

Foto: Josep Serra Valls

una capa vermella. El mur del fons presenta quadres en diagonal que n'inscriuen altres tres en degradació.

Sant Fructuós. El Sant bisbe màrtir, porta els atributs iconogràfics de la seva condició eclesiàstica: la mitra, el bàcul i l'anell a més d'exhibir el pali, exclusiu dels arquebisbes metropolitans, amb sis creus de les quals en veiem dues. La mitra de color groc, damunt dels cabells rinxolats i llargs, té vores fistonades i

una franja obliqua blanca la divideix en dos. A cada costat figura una roseta de deu pètals inscrita en un cercle. La base, estreta i blanca, presenta petites pedres fosques. El bàcul, creuat a l'espatlla dreta té una base hexagonal amb cares pentagonals, sobremuntada per una crossa en espiral ornada amb fulles. Mostra unes faccions serioses, mirada baixa i barbeta entrada. Pel que fa a l'abillament destaca la casulla groga, amb una rica i abundant decoració d'ulls afusats realitzada amb grisalla negra. La magnífica peça, amb folro de color morat, mostra un ribet de color verd maragda ornada amb petites cadenes. L'amit groc endomassat amb tanyes i fulles, es tanca, sota el coll, amb un gros fermall circular que inclou una rosa de sis pètals. De sota de la casulla surt l'estola ornada amb una creu i un llarg serrell. En el fons s'endevina el nimbe blau, símbol de santedat. Amb la mà esquerra sosté un llibre amb una creu grega a la tapa.

Foto: Josep Serra Valls

El dibuix en grisalla negra és fi i d'una alta qualitat, els traços són definits i mostren continuïtat malgrat veure's trencats pels plecs de la roba.

Separa la imatge de l'escena a l'amfiteatre la inscripció, en vermell, S. FRUCTUOSUS.

Centren l'escena els tres màrtirs coberts amb una tovallola blanca, nimbats i amb els braços lligats a un únic pal del martiri. Sota d'ells, les flames que els hi cobreixen mitges cames, amb moviments ondulants, surten dels tions allargats i col·locats en forma de pira. Dos botxins, abillats amb túniques curtes de màniga llarga i un mocador al cap, amb llargues forques atien el foc. A l'amfiteatre tres homes barbuts, amb el cap cobert i sentiment de dolor contemplen l'escena. Al costat esquerre veiem, parcialment, una casa o bé la presó.

Omplen el camper vidres verds i blaus pintats amb suaus ondulacions concèntriques de grisalla negra.

Conclusió

L'obra mostra el perfecte coneixement d'aquest art i el domini de les tècniques d'elaboració. Cal destacar la correcció en el tallat que s'adapta a la descripció formal de les figures i elements decoratius. És també de lloar l'aprofitament dels recursos pictòrics i tècnics així com l'ús del groc de plata en aurèoles i cabells i finalment, l'aplicació de la grisalla i les veladures per matisar la llum.

Fonts documentals

Les notícies que tenim sobre els vitralls originals d'aquestes capelles són esparses, tanmateix sabem que el 1536, el mestre vitraller Jaume Fontanet rep dotze lliures per haver realitzat les vidrieres d'aquestes dependències. Pocs anys després, el 1593, el mestre Moragues rep 4 sous per haver netejat els vitralls de les capelles noves. La documentació no remet a aquests vitralls, malgrat sabem que es treballa en les vidrieres de la Seu, fins acabada la guerra del Francès i per les referències es pot deduir que el seu estat era ruïnós. El 1825, entre el 18 i 23 de juliol, Pau Sabaté i Ventura Guasch posen les vidrieres de sant Tomàs i santa Magdalena. Quatre anys més tard, el 13 de març, Ramon Garcia cobra 7 lliures i 3 sous per reparar dos vitralls sencers i tres panys d'altres, inclosa la pintura, a l'altar de sant

Foto: Josep Serra Valls

Tomàs. El mateix any, el 20 de novembre, el fill de R. Garcia, rep 40 rals per posar vidres i ploms i soldar-los, a dues vidrieres de les encara anomenades capelles noves. El 30 de novembre de 1858, percep 5 rals pels ploms i vidres que ha col·locat a la sagristia⁷.

Si ens centrem en la restauració dels vitralls de la Catedral de Tarragona que es va dur a terme a mitjans del segle XX, veiem que els criteris de conservació i restauració tenen com a fonament tres punts bàsics: que la intervenció que es feia en una obra passés desapercebuda; l'obra devia conservar la seva unitat funcional i artística; si es perdia la integritat, calia substituir-se tot recuperant l'aspecte gòtic. En el decurs dels anys es van fer moltes intervencions apartades d'aquests conceptes i d'altra banda, els anys d'abandó, les conseqüències de les guerres i restauracions maldestres van portar les vidrieres a un fort estat de degradació.

La Memoria. Situación y objeto de las obras proyectadas en la Catedral de Tarragona, del 27 de juliol de 1953, signada per l'arquitecte de la quarta zona Alejandro Ferrant⁸, fa referència, en la memòria del projecte, del mal estat en que es trobaven les vidrieres de la Catedral:

"A modo de preámbulo nos permitiremos manifestar que el aludido examen realizado vitral por vitral, excluye en general, la posibilidad de una restauración y aprovechamiento dado el estado actual en que se encuentran". Estableix tres graus, de menys a més treballs a realitzar en cadascuna i aquestes les cataloga, en el plec de condicions, de nivell tres.

En el mateix document afegeix: "Muy necesitadas, no se han efectuado más que pequeñas reparaciones aisladas sin importancia desde 1894, con motivo de la celebración del Cuarto Congreso Católico".

"Asímismo en las obras de reparación y nueva construcción de vidrieras, se establece como norma general que no se admitirá la pintura de los vidrios, consiguiéndose aquellos por el color natural de éstos obteniéndose los matizados a costa de la subdivisión del vidrio, en el que solo se tolerará una ligera sombra de grisalla."⁹

"Serán del grueso y medidas deducidos de los estados de presupuesto y de las piezas a que deban ser aplicados. Los lisos serán de grueso uniforme perfectamente planos, y los prensados estarán desprovistos de alabeos. Unos y otros presentarán con perfección la clase de superficie escogida y no adolecerán de defectos como manchas, burbujas, nubes, piqueras, etc., debiendo cortarse con limpieza para su colocación. Los claros serán diáfanos y exentos de materias extrañas."¹⁰

No serà fins el 21 de febrer del 1956 quan es convocarà un concurs per a la restauració de les vidrieres de la Catedral de Tarragona limitat a tres cases especialistes en aquesta matèria: "Vidrieras del Arte, S.A." de Bilbao, "Granell y Cia" de Barcelona i "Oriach" de Barcelona. Es reprenen les restauracions dels vitralls de la Catedral i es farà en tota la seva extensió.

En la "Suscinta memoria sobre la restauración de las vidrieras de la Catedral de Tarragona"¹¹, presentada per la casa Granell y Cia, amb data 28 d'abril de 1956, fa un repàs ben detallat de l'estat en que es trobaven els vitralls de les deu capelles laterals, les dues rosasses i el rosetó central i explicita el gruix del plom, 7 o 8 mm i el tipus de masilla. Pel que fa a la capella de les Onze Mil Verges comenta que dels 5 finestrals de doble llanceta i amb sis temes cadascun, un està cegat, l'altre conté la vidriera i tres s'han de fer nous. Proposen: l'Expulsió del Paradís, l'Anunciació i la Coronació de la Verge. Els especialistes consideren que només el vitrall central conserva restes de les vidrieres més antigues de la Catedral, entorn del 1340¹² i que les intervencions han estat nombroses: Jaume Fontanet hi treballà al segle XVI, Ramon Garcia al segle XIX, la Casa Granell al 1957 i la darrera intervenció va anar a càrrec del taller de vidrieres M3 de Lleó.

Els vitralls dels tres finestrals de la capella de Sant Miquel, s'han de fer de nou i com veurem més endavant mossèn Batlle proposarà el tema del Judici Final, que serà acceptat.

Al seu entendre els vitralls de la capella de Santa Tecla són pessimes i proposa canviar-los i fer-los similars als de la capella de la Concepció i recomana restaurar els de les capelles de Sant Francesc i de la Purificació.

⁷ CVMA: VOL. 3 (1992), p. 195.

⁸ Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. AAFV_962. Obras de conservación y mejora de la Catedral de Tarragona, 1953 (27-6-1953 a 6-5-1955). Memoria.

⁹ AAFV_962, Art. 4º.bis.

¹⁰ AAFV_962, Art. 28.

¹¹ Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. AAFV_962. Obras de conservación y mejora de la Catedral de Tarragona, 1953 (27-6-1953 a 6-5-1955). Suscinta memoria sobre la restauración de las vidrieras de la Catedral de Tarragona.

¹² Bazzocchi, F. (2012), capítulo, 5.

Veu la necessitat d'instal·lar vidrieres noves en els finestrals de les capelles anomenades dels Cardona: "Las dos primeras, mandadas construir en la primera mitad del siglo XVI, tiene unas vidrieras que son muy pobres y en su totalidad no parecen antiguas; la parte alta, por su dibujo y por su colorido muy monótono, y por su regularidad, ya que cada pieza de vidrio que componen las vidrieras de los calados, pero con cortadas sobre plantillas, nos hacen dudar de la fecha de su ejecución; por contra, los escudos que seguramente pertenecen al Arzobispo Don Pedro de Cardona, Virrey de Cataluña, son muy agradables de color, ya que la luz no es nunca tan fuerte debido a su situación, y por las Construcciones laterales. Desde luego, procuraríamos darles todo el carácter de las vidrieras de la última época gótica".

Les tres capelles restants recomana restaura-les.

Pel que fa a la capella dels Sastres comenta la gran quantitat de vidres aprofitats i en mantindre les mateixes dimensions que els finestrals de la capella de les Verges, creu que molt possiblement els minerets d'aquesta capella van ser equivocadament instal·lats en la capella de les Verges al reincorporar els vitralls després de la guerra del Francès i considera retornar-los a la capella dels Sastres i fer escuts a la part inferior.

Considera canviar els vidres blancs del rosetó central per vidres acolorits com els del seu homòleg de Sant Cugat del Vallés. Considera restaurar les rosasses laterals i els òculs de la façana. No esmenta els vitralls de la nau central ni els del cimbori.

El pressupost de cadascuna de les dues capelles ascendeix a 46.800 pessetes i el termini d'execució el fixa en 4 mesos¹³.

El 6 de juliol de 1956 del mateix any, la casa Granell y Cia es reuneix a la Catedral de Tarragona amb mossèn Pedro Batlle, director del Museu Diocesà, D. Francesc Monravà Soler, arquitecte diocesà de Tarragona, amb D. Josep Gudiol Ricart, director de l'Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona i amb l'arquitecte Alejandro Ferrant per tractar del tema de les vidrieres i se'ls hi comunica que han guanyat el concurs obert en el que hi ha participat els senyors Cañada de Bilbao i Oriach de Barcelona. Pocs dies més tard, el 6 de juliol, l'arquitecte Alejandro Ferrant, els confirma la realització de les vidrieres

de la capella de les Verges (34.080'- ptas), de sant Miquel (34.080'- ptas), l'Anunciació o de sant Tomàs (46.800'- ptas), la de Montserrat (46.800'- ptas) i la dels Sastres (34.000'- ptas), per un total de 195.760'- pessetes. El termini d'execució serà d'un any i si no es compleix es procedirà a fer un 10% de descompte dels materials que no s'hagin lliurat. Es recorda que la casa Granell ha de presentar els esbossos pertinents i, si se'ls hi demana, els cartrons a fi d'obtenir l'aprovació de l'arquitecte. Els hi demana també que apliquin un 20% de descompte a la quantitat total, per tal d'equiparar l'import al presentat pel senyor Cañada de Bilbao. En darrer terme demana que se li enviï la relació dels operaris que intervindran en la realització de les vidrieres. Pocs dies més tard, una carta de la casa Granell, confirma que accepta totes les condicions establertes i es comprometen a començar a treure els vidres vells i col·locar vidres interins.

El 24 del mateix mes de 1956, l'arquitecte comunica a la casa Granell y Cia que "estoy muy conforme con las consultas que pueda hacer a mosen Batlle ya que sus opiniones tengo la certeza que seran atinadissimas".

El 26 de juliol de 1956, la Casa Granell es dirigeix per carta a mossèn Batlle per tal que els confirmi el nom dels sants que desitja siguin representats en les capelles de la Verge de Montserrat i de sant Tomàs i li recorden que com orientació havia nomenat a sant Magí, sant Pere d'Ermengol, sant Oleguer, sant pròsper, sant Bernat i sant Tomàs. Per a la capella de sant Miquel exposen que podrien representar, entre els tres finestrals, el Juí final i d'aquesta manera no es repetiria cap tema dels ja representats en el retaule¹⁴. Mossèn Batlle confirma la iconografia per a la capella de Sant Tomas. En el primer finestral de l'esquerra sant Tomàs i sant Pere d'Ermengol, en el central sant Eulogi i sant Auguri i en el de la dreta sant. Oleguer i sant Fructuós.

28 de gener de 1957, l'arquitecte A. Ferrant es lamenta que no té notícies de les vidrieres i Granell justifica el retard per la malaltia del dibuixant.

8 de març de 1957. La casa Granell, mossèn Batlle i l'arquitecte Monravà comproven que les mesures dels dibuixos de les vidrieres no es corresponen amb la realitat i s'han de rectificar el que suposarà un nou retard.

¹³ Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu. AAFV_ 964 Obras de conservación y mejora de la Catedral de Tarragona, 1955 (31-3-1955 a 23-12-1957).

¹⁴ Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu .AAFV_ 964. Obras de conservación y mejora de la Catedral de Tarragona, 1955 (31-3-1955 a 23-12-1957). Correspondencia.

12 de juny de 1957. A. Ferrant es queixa de la falta de notícies i del perjudici professional que aquest retard li suposa.

27 de juny de 1957. La Casa Granell es disculpa i informa que les vidrieres de la capella de les Onze Mil Verges i les de sant Miquel estan molt avançades, estaran acabades a finals de juliol o principis d'agost.

3 de setembre de 1957. Estan acabades les vidrieres de la capelles de les Verges i de Sant Miquel.

6 de juliol de 1958. Així mateix li recorda, i els hi envia un taló per l'import dels 2/3 de l'obra. Comenta la necessitat d'obres, a les capelles de les Verges i Sant Miquel, per tal de permetre fer ben visibles les vidrieres.

12 de maig de 1958. El contractista de la Catedral, don Mateo Tomás Bertolí, ja ha acabat les obres i immediatament es col·locaran les vidrieres de la capella de les Verges i de sant Miquel¹⁵. Les dels Cardona estan a punt i demanen poder-les col·locar encara que no les comprovin completament donat que ja ho han fet en diferents fragments.

17 de maig de 1958. Un operari marxa a Tarragona per col·locar les vidrieres.

29 de juliol 1958. Envien les darreres vidrieres en tres capsos, que han enviat a través de l'Agència Piquer a nom de Mateo Tomás Bertolí.

18 de setembre de 1958. Pere Batlle es dirigeix a Jeroni Granell i li comenta que les darreres vidrieres col·locades, junt amb les del Baptisteri, Sant Miquel i dels Sastres, han sigut mereixedores de l'aprovació per unanimitat dels senyors capitulars i només els hi sap greu la foscor de la vidriera de la primera vidriera de la capella de Sant Tomàs tot i que instal·laran llum artificial que permeti suplir la manca de llum natural.

La documentació ens permet conèixer els materials i la quantitat dels mateixos que s'han utilitzat en la restauració dels vitralls de la Catedral: 75 m² de vidre antic de color, 15 m² de vidre placat vermell, 300 kg de plom preparat per muntar les vidrieres, 25 kg d'estany, 265 m de varetes de ferro, 2 kg de filferro galvanitzat, 6 kg de grisalla i 1 kg de groc de plata.

Bibliografia:

AINAUD DE LASARTE, J. [et al.] (1992), *Els vitralls del monestir de Santes Creus i de la Catedral de Tarragona*, Corpus Vitrearum Medii Aevi, Espanya 8, Catalunya 3, Barcelona, 195.

ARAMON, R. [et al.], *Estudis entorn del vitrall de Catalunya*, Corpus Vitrearum Medii Aevi, Catalunya 5, Barcelona, 301-303 i 316.

BAZZOCCHI, F. (2012), *Las vidrieres góticas mediterráneas: composición química, técnica y estilo. El caso concreto de Barcelona y Siena en el siglo XIV*, Universitat de Bracelona, Barcelona [Tesi doctoral-<http://hdl.handle.net/10803/97218>], capítol 5.

CAPDEVILA I FELIP, S. (1935), *La seu de Tarragona. Notes històriques sobre la construcció, el tresor, els artistes, els capitulars*, Biblioteca Balmes. Barcelona, 50-51 i 59.

FERRANT VAZQUEZ, A., *Obras de conservación y mejora de la Catedral 1953 (27-6-1953-6-5-1955)*, Biblioteca valenciana Nicolau Primitiu. Archivo Alejandro Ferrant, AAFV_962.

MORERA Y LLAURADÓ, E. (1905), *La Catedral de Tarragona. Memoria o descripción histórico-artística de la misma*, Tarragona, 68.

MUÑOZ MELGAR, A. — TEIXELL NAVARRO, I. (2005), *Tarraco Christiana: història i arqueologia*, Associació Cultural Sant Fructuós, Tarragona.

RUIZ PORTA, J. (1931), «La Catedral de Tarragona», *Biblioteca de Turismo de la Sociedad de Atracción de Forasteros*, XXIV. Barcelona, 29.

TORNÉ I CUBELLS, J. [et al] (1991), *Actes de Màrtirs*, Proa, Barcelona.

¹⁵ El 12 de maig de 1958 el Mateu Tomás presenta la factura de les obres realitzades a la capella de les Verges (vidriera 1a de la dreta treure teulada, fer terrat, baixar l'alçada de la pendent i treure el tapiat), vidriera segona de la dreta (treure la paret), vidrieres quarta del Baptisteri i la 1a i 2a de la capella de Sant Miquel (treure el terrat i fer-ne un amb menys pendent i canviar la direcció de les aigües), vidriera 3a de Sant Miquel, (rebaixar el mur de la muralla), total 22.014'- pessetes. (AAFV_962).

La llegenda de la translació de les relíquies dels màrtirs de Tàrraco a Capodimonte (Ligúria, Itàlia)

Andreu Muñoz Melgar

Soci de l'ACSF

L'*Anuari* ja ha tractat en diferents ocasions la història i l'art de l'abadia de San Fruttuoso di Capodimonte on a l'actualitat es conserva el dipòsit més gran de relíquies atribuïdes als sants màrtirs de Tàrraco. Volem oferir aquí el text de la narració llegendària de la fundació de San Fruttuoso di Capodimonte tal com la presenta Franchi dei Cavalieri (1935, 195-199), editada sobre el còdex Lateranense A.79 (B) confrontat amb l'edició impresa de Mombrici (Franchi 1935, 181).

La narració és una addicció a la *Passio Fructuosi* realitzada per un redactor anònim que va viure a la zona en el segle IX (Franchi 1935, 166-168), segurament amb l'objectiu de fonamentar l'assentament monàstic de San Fruttuoso di Capodimonte. Efectivament, a finals del segle IX o inicis del segle X, una comunitat monàstica erigia un cenobi sota la invocació dels màrtirs de Tàrraco en una entrada natural en la costa del promontori de Portofino.

Aquesta narració més la suma de les evidències històriques que estudià l'arqueòleg Mn. Joan Serra i Vilaró en la seva estança a Itàlia en temps de la Guerra Civil Espanyola (Serra Vilaró 1943) li portaren a deduir que fins a aquest espai van arribar, des de Tarragona, les despulles martirials dels sants Fructuós, Auguri i Eulogi conduïdes de la mà del que podria haver estat l'últim bisbe de la Tarragona antiga, sant Pròsper. El

prelat i els seus deixebles Justí, Jordi, Procopi, Marcial i Pantaleó, fugint de l'implacable avenç de les tropes sarraïnes, haurien trobat refugi segur en aquestes terres de la Ligúria italiana a inicis del segle VIII tot posant en bona custòdia les sagrades relíquies, l'Oracional litúrgic i el tresor de la nostra església local a l'espera de temps millors i d'un prompte retorn. La història no ho volgué així i la metropolitana seu de Tarragona va quedar submergida en una letargia espiritual de més de nou segles.

Tot i que suggerent, aquesta hipòtesi no es pot confirmar. No tenim la seguretat que Pròsper fos bisbe de Tarragona. La llegenda de la fundació del monestir, més enllà dels paràmetres mític-fundacionals podrien contenir un fonament veritable: l'arribada de clergues fugitius pels processos d'islamització a partir del segle IX. Cal pensar que també documentem presència del culte a sant Fructuós, en el segle X, a Còrsega, amb seguretat a l'Església de San Fruttuoso di Cagnano i possiblement també a la Capella de San Fruttuoso di Torgia. A més intuïm que la presència de relíquies dels màrtirs tarraconenses a l'església de sant Sadurní de Càller (Sardenya, Itàlia) podrien existir des d'època antiga.

Presentem a continuació la traducció del text en llengua catalana:

I així, després del martiri es va aparèixer als germans i els va amonestar; que el que cadascun per amor havia usurpat de les cendres, ho restituïssin sense demora. Doncs deia: «No és digna la ciutat de Tarragona de tenir les nostres relíquies, perquè aviat ha de ser destruïda cruelment pels bàrbars, de tal manera que mai sigui reparada en el futur. Existeix a la província d'Itàlia, prop de la ciutat de Gènova, un lloc desert al costat de la mar, que es diu Cap de mont [Capodimonte]; porteu les nostres relíquies allí, perquè és necessari obtenir sepultura allí: perquè el Senyor farà molts miracles i prodigis per mitjà de nosaltres en aquell lloc».

El que segueix és continuació a les últimes paraules de la *passio*, que sense fi roman pels segles dels segles. Amén.

Així doncs, dos dels germans, Justí i Procopi preveres, després de no molts dies del martiri dels esmentats sants màrtirs, obeint els avisos i mandats d'ells, van prendre les relíquies dels sants i es van dur amb ells els diaques Pantaleó i Marcial i es van dirigir a la riba del mar, i pujant en una barca van començar a navegar cap al lloc al qual els havia ordenat Sant Fructuós que anessin. I havent navegat

durant dos dies amb vent pròsper, Procopi va dir al prevere Justí: «Heus aquí que portem dos dies navegant i ignorem el lloc al qual volem anar». Contestant-li, Justí va dir: «Tingues bon ànim, germà; aviat ens manifestarà el Senyor el lloc». I havent navegat tota aquella nit i havent ofert pregàries i oracions incessantment al Senyor, prop del cant dels galls el prevere Justí va dir a Procopi: «Vigila, germà, i tingues cura de la nau». Doncs es va apoderar un sopor del prevere Justí. I heus aquí que un àngel del Senyor se li va aparèixer en somnis, dient-li: «Per a vosaltres és incert el lloc on us va manar Fructuós que anéssiu; per a aquest motiu he estat enviat a vosaltres per mostrar-vos el lloc i les coses que heu de fer. La primera gran muntanya que us apareixerà demà, allí és el lloc: perquè un drac pestífer mora en aquell lloc, en una caverna, que ja ha destruït moltes naus i ha submergit molts cossos humans en les profunditats marines. Per això he estat enviat pel Senyor, per a què pels mèrits dels molt benaurats màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi, les relíquies dels quals s'han de guardar aquí, faré fora al mateix drac de la caverna d'aquella muntanya i l'encadenaré en l'abisme, a fi que ja no faci mal a cap home més. I vosaltres veureu els llampecs i sentireu els trons, mes no tingueu por; doncs aleshores faré fora al drac de la mateixa muntanya i el precipitaré a l'abisme. Quan vosaltres demà hàgiu arribat a la costa, desembarqueu prop de la muntanya i allí prop de la riba del mar, en la part de l'aquiló, trobareu una font viva que raja de sota una roca: damunt de la mateixa roca existeix un petit espai, i construïu allí una església en honor del Senyor i en memòria dels molt benaurats màrtirs Fructuós, Eulogi i Auguri, i amb tota diligència col·loqueu allí les seves relíquies. I vosaltres poseu cura a servir allí a Déu fins que sortiu d'aquest cos. Si persevereu en els seus mandats, rebreu les corones immarcescibles, de la mateixa manera que els vostres germans les van rebre, i sempre gaudireu amb el Senyor sense fi». I en dir aquestes coses, es va separar d'ell l'àngel, i immediatament el prevere Justí va despertar del seu somni, i va explicar al prevere Procopi totes les coses que en aquella visió li havia revelat l'àngel. Llavors es van prostrar en oració i van beneir al Senyor, que s'havia dignat visitar-los per mitjà del seu àngel i que mai abandona als que esperen en Ell. I estant el cel completament serè, sobtadament es va presentar la tempesta amb llamps i van començar a bramar els trons, i van veure al drac al qual l'àngel expulsava de la seva caverna i el precipitava al profund del mar. Clarejant el dia, es van trobar en la costa, en el lloc que els havia estat revelat per l'àngel. Llavors van començar a caminar al costat del mar i van trobar la font que rajava de sota la roca. I havent pujat per a veure l'espai, van trobar allí a tres lleons que ja havien assenyalat els fonaments de la manera com havia de ser construïda l'església. I en veure els lleons als serfs de Déu que s'acostaven a aquell lloc, amb els caps baixos, agitant les cues, acostant-se amb tota mansuetud, els van començar a llepar els peus. Llavors es van prostrar en oració i beneïen al Senyor dient: «Beneït ets, Senyor Jesucrist, que tanta gran glòria vas concedir als teus sants màrtirs, que per ells vas manar que el drac fos submergit encadenat a l'abisme; també per ells vas ordenar que els lleons, bèsties ferocíssimes, els servissin, i pels mèrits d'ells ens vas salvar del profund del mar, sigui el teu nom beneït pels segles dels segles». I quan es van aixecar de l'oració, els lleons no van comparèixer en cap lloc, ni foren vistos més en aquell lloc; i allí, en nom del Senyor, van dedicar l'església en memòria dels molt benaurats màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi, i van guardar allí les relíquies amb tot honor i diligència. Allí els preveres Justí i Procopi, lluitant pel Senyor, van acabar la vida. L'església dels molt benaurats màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi va ser dedicada en el dia de les calendes de maig, regnant el nostre Senyor Jesucrist, al qual sigui honor i glòria pels segles dels segles. Amén.

Bibliografia bàsica:

FRANCHI DE'CAVALIERI, P. (1935), «Gli atti di S. Fruttuoso di Tarragona», *Note agiografiche. Studi e Testi* 65, Ciutat del Vaticà, 126-199 i 402-406.

— (1959), «Las Actas de San Fructuoso de Tarragona», *Butlletí Arqueològic* 65-68, Tarragona, 1-70.

MUÑOZ MELGAR, A. (2022), *Sant Fructuós de Tarragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, des de l'antiguitat fins a l'actualitat* (Studia Archaeologiae Christianae 1), Ateneu Universitari Sant Pacià, Barcelona.

SERRA VILARÓ, J. (1936), *Fructuós, Auguri i Eulogi, màrtirs sants de Tarragona*, Tarragona.

— (1943), *San Próspero de Tarragona y sus discípulos refugiados en Italia en el año 711*, Tarragona.

Aiguafort amb la representació llegendària de l'arribada de les relíquies martirials a San Fruttuoso di Capodimonte (Autor: Alexandre Coll).

Llista de socis

1	21-01-2000 Muñoz Melgar, Andreu	78	11-10-2000 Cobacho Romero, Rafaela
2	21-01-2000 González Ramos, Andrés	80	11-10-2000 Setién Arroita, Yolanda
3	21-01-2000 Blanco Calvo, Jesús	81	11-10-2000 Adrià i Maijó, Mercè
4	21-01-2000 Marín Maestro, Vicente	85	11-10-2000 Muñoz Pérez, Pablo
5	21-01-2000 Pallejà Blay, Marcel	87	11-10-2000 Muñoz Pérez, Alex
6	21-01-2000 González Ramos, M ^a Carmen	88	11-10-2000 Iglesias Torrellas, Dolors
7	21-01-2000 Magí Ferré, Joan	89	11-10-2000 Galià Romaní, Joaquim
8	21-01-2000 Teixell Navarro, Imma	90	11-10-2000 Claver Caselles, Joaquim
11	21-01-2000 Aranda Blay, Lluís	92	11-10-2000 Mateu Usach, Enric
12	25-03-2000 Parròquia de Sant Pere i Sant Pau	93	21-01-2001 Jornet Montaña, Sònia
13	25-03-2000 Barbarà Anglès, Miquel	98	21-01-2001 Parròquia de Sant Pau
14	25-03-2000 Juan i Valero, Ferran	99	21-01-2001 Cedó Perelló, Joan Anton
17	25-03-2000 Marco Subias, M ^a Carmen	102	21-01-2001 Marín Muñoz, David
18	25-03-2000 Serres Marco, Blanca	103	21-01-2001 Col·legi Lestonnac-L'Ensenyança
19	25-03-2000 Serres Marco, Helena	104	21-01-2001 Sugrañes Miret, Montserrat
20	25-03-2000 Borràs Fernández, Jordi	106	26-02-2001 Rodríguez Maeso, Maribel
23	25-03-2000 Padró Cabello, M. Betlem	107	26-02-2001 Pena Romero, Joan Antoni
24	25-03-2000 Pallejà Padró, Gisela	110	03-08-2001 Virgili Avià, Jordi
25	25-03-2000 Pallejà Padró, Magí	111	03-08-2001 Montoliu Asens, Inés
26	25-03-2000 Marín Maestro, Joan Carles	112	03-08-2001 Pascual i Palau, Josep
30	25-03-2000 Blanco Calvo, M ^a Cinta	113	05-09-2001 Moncunill Martí, Fructuós
31	25-03-2000 Navarro Gómez, Pere	114	05-09-2001 Nosas Brull, Josep M.
32	25-03-2000 Borràs Margalef, Josep	115	05-09-2001 Piñol Abelló, Rosa M.
33	25-03-2000 Fernández Osorio, Carmen	116	27-11-2001 Forns Fernández, M. Victòria
34	25-03-2000 Mateu de la Casa, Raimon	118	10-01-2002 Llagostera Solé, Conxita
35	25-03-2000 Virgili Montoliu, Inés	119	05-02-2002 Ortiz Giménez, Lourdes
36	25-03-2000 Muñoz Virgili, Andreu	120	05-02-2002 Salla Roig, Núria
37	25-03-2000 Muñoz Virgili, Pau	121	05-02-2002 López Díaz-Cano, Joan Antón
38	25-03-2000 Pérez Bravo, M ^a Amparo	123	22-02-2002 Giménez Porcuna, Francisco
39	25-03-2000 Paisano Parejo, Jordi	124	22-02-2002 Parròquia de Sant Fructuós
40	25-03-2000 Muñoz Melgar, M ^a Teresa	126	22-02-2002 Prats Piqué, Enric
41	25-03-2000 Rodríguez Maeso, Jacint	127	22-02-2002 Casals Petrus, Elisenda
42	25-03-2000 Iglesias Llagostera, Lluís	131	22-02-2002 Col·legi Mare de Déu del Carme
43	25-03-2000 Borràs Fernández, Carme	132	22-02-2002 Borràs Brulles, Roser
44	25-03-2000 Mosquera Brunet, Víctor	133	22-02-2002 Quetcuti Ferrer, Adolf
45	25-03-2000 Bella Boltó, Xavier	137	21-03-2002 Col·legi La Salle
46	25-03-2000 Sánchez Cobacho, M ^a Carmen	140	21-03-2002 Blay Boqué, M ^a Teresa
47	25-03-2000 Filgueras González, Dolores	145	18-04-2002 AVV La Unió
48	25-03-2000 Bordas Belmonte, Lluïsa	147	18-04-2002 Parròquia de Sant Cosme i Sant Damià
49	25-03-2000 Salla Guinovart, Francesc	148	18-04-2002 PP Rogacionistes
50	25-03-2000 Fernández Pizarro, Francisca	151	16-05-2002 Castillejo Brull, Miquel
51	25-03-2000 Rodríguez Fernández, Anna	152	16-05-2002 Ferrer Virgili, Lluís Francesc
52	25-03-2000 Rodríguez Fernández, Víctor	153	16-05-2002 Massaguer Comes, Jordi
53	25-03-2000 González Ramos, Manoli	158	16-05-2002 Castellví Sabaté, Montserrat
56	25-03-2000 Farran i Odena, Josep	162	24-05-2002 Soro Roca, Santiago
57	25-03-2000 Castillo Algaba, M. Teresa	164	24-05-2002 Reverté Margalef, M ^a Teresa
59	25-03-2000 Uriarte Polo, Carlos	167	24-05-2002 Fernández Osorio, Alicia
61	25-03-2000 Argilaga Montserrat, M. Josepa	170	30-05-2002 Prim Donés, M ^a Montserrat
62	25-03-2000 Sales Carda, Manel Jaume	171	30-05-2002 Pérez Garrido, Ana Rosalia
63	25-03-2000 González Ramos, M ^a Lourdes	172	30-05-2002 Muñoz Pérez, Ana Maria
70	25-03-2000 Cotano Fernández, Roger	173	30-05-2002 Muñoz Melgar, Rafael
71	25-03-2000 González Hernández, Nicolás	174	30-05-2002 Rius Ruiz, Irene
72	25-03-2000 Ramos Pérez, Celestina	175	30-05-2002 Rius Ruiz, Maria
75	11-10-2000 Gómez Santaella, José Antonio	176	30-05-2002 Rius Ruiz, Xavier
76	11-10-2000 Jornet Domenech, Josep M.	177	30-05-2002 Ruiz Manrique, Aurora

178	30-05-2002	Rius Ferrús, F. Xavier	279	08-01-2005	Baltaretu, Vasile
180	30-05-2002	Dominiques de l'Ensenyament	280	05-05-2005	Pujol Balcells, Jaume
182	30-05-2002	Luengo Sastre, Purificación	281	01-07-2005	Blanco Sánchez, Hugo
183	30-05-2002	Ibáñez Tatay, Jose Luis	282	22-12-2005	Manrique Carrasco, Conxa
185	20-06-2002	Martínez Casanelles, Jesús	283	12-01-2006	Duch Pijoan, Maria Teresa
186	20-06-2002	Martí Baiget, Maria	284	12-01-2006	Cisquella Corsà, Montserrat
187	20-06-2002	Moncunill Cirac, Lluís M.	285	12-01-2006	Guerrero Castellví, Isidor
191	20-06-2002	Huguet Merelo-Barbera, Mercedes	286	12-01-2006	Bargalló Hernández, Carme
193	20-06-2002	Coll Gilabert, Antoni	287	12-01-2006	Pons Güell, Carmen
196	26-09-2002	Parròquia de Sant Fruitós	288	27-01-2006	Castellví Marín, Emma
198	26-09-2002	Serres Caldú, Laureano	289	16-03-2006	Martínez Blanco, Ana María
199	26-09-2002	Serres Timoneda, Miguel	290	16-03-2006	Bertran Vinaixa, Amparo
200	26-09-2002	Fernández Casanovas, M ^a Leonor	291	16-03-2006	Sanchís Caballé, Meritxell
202	26-09-2002	Timm Loetje, Christel	293	16-03-2006	Montero Simó, Miguel Ángel
204	07-11-2002	Val Martínez, Josefa	299	16-03-2006	González Mohedano, Mireia
205	07-11-2002	Mur Casas, Bernabé	300	16-03-2006	González Mohedano, Joan
207	12-12-2002	Melgar Nicolás, Francisca	307	27-12-2006	Ayala Font, Josep Maria
211	16-01-2003	Escorza Góngora, Esther	308	27-12-2006	Vilaplana Civit, Antoni
213	16-01-2003	Salgado Combalia, José Ramón	309	27-12-2006	Merino Anton, Isabel
215	16-01-2003	Salort Volart, Teresa	310	27-12-2006	Romeu Torres, Josep
216	14-02-2003	Martín Martín, Antonio	315	27-12-2006	Marín Muñoz, Jaume
217	14-02-2003	Noci Sánchez, Rosalia	316	27-12-2006	Escarre Ros, M. Antònia
218	14-02-2003	Gandia Boronat, Marcela	317	27-12-2006	Adserias Pascual, Fèlix
219	14-02-2003	Borràs González, Marc	318	27-12-2006	Rota Aleu, Rosaura
222	14-02-2003	Martí i López, Miquel	319	27-12-2006	Sanchis Bernabeu, Miquel
223	14-02-2003	Borràs Galceran, Anton M ^a	320	27-12-2006	Sanchis Rota, Pau
224	14-02-2003	Massana Sans, Maria	322	01-02-2007	Parròquia de Sant Francesc
225	14-02-2003	Segura Vallés, Joan	323	01-02-2007	Ortiz de Paz, Pilar
226	14-02-2003	Pérez Arteaga, Maria Rosa	324	01-02-2007	Duch Pijuán, Maria Rosa
227	11-04-2003	Vallvé Navarro, Albert	326	14-06-2007	Castellví Marín, Joan
228	11-04-2003	Teixell Navarro, M. Àngels	327	14-06-2007	Baches Pla, Carles
231	11-04-2003	Ferrer Mulet, Lluís	328	14-06-2007	Salvadó Urpí, Inés
232	11-04-2003	Martorell Comes, M. Mercè	329	14-06-2007	Ramon Mas, Míriam
236	09-09-2003	Blay Gatell, Roser	330	14-06-2007	Amigó Garcés, Montse
237	09-09-2003	Melero Lleixà, Loli	331	14-06-2007	Rovira Queralt, M. Lluïsa
238	09-09-2003	Coll Larrosa, Núria	332	14-06-2007	Mislata Mislata Robert
242	09-10-2003	Amigo Iglesias, Tecla	333	21-12-2007	Gabriel Garcia, Jordi
243	09-10-2003	Rius Ferrús, Lluís Maria	334	21-12-2007	Garcia Rodrigo, Pilar
244	09-10-2003	Moreno Ortiz, Marian	336	28-03-2008	Sans Martí, Josep Maria
245	09-10-2003	Rius Moreno, Pau	337	24-05-2012	Juárez Laiz, Visitación
246	10-12-2003	Martos Fernández, Anna	338	26-09-2008	Comas Lou, Enric
247	10-12-2003	Farran Martos, Josep	342	26-09-2008	Marrugat Casellas, Francisco
248	08-01-2004	Farran Martos, Xavier	343	26-09-2008	Folch Ras, Jordi
249	08-01-2004	Alfaro Bozalongo, Hilari	346	26-09-2008	Mas Carceller, Rosa
250	08-01-2004	Mateu Morelló, Anna	347	18-12-2008	Casanelles Moix, Anton
251	08-01-2004	Abella Bordàs, Jordi	348	07-01-2009	Baixaui Santos, Luis José
252	11-03-2004	Pàmies Musté, Neus	349	07-01-2009	Blanco Sánchez, Mario
254	11-03-2004	Casanelles Moix, Maria del Carme	350	07-01-2009	Roca Barberà, Remei
255	11-03-2004	Martínez Sabadell, Pasqual	352	05-02-2009	Galofré Capell, M Núria
259	07-10-2004	Sales González, Jaume	353	05-02-2009	Galofré Capell, M Montserrat
260	07-10-2004	Herranz Del Rey, Montserrat	357	05-02-2009	Cerro Cortés, Elisabet
262	07-10-2004	Duch Brotons, Ferran	358	18-02-2009	Casanelles Moix, Josep
264	07-10-2004	Ballesteros Casanova, Josep Fèlix	359	18-02-2009	Miró Masvidal Rosa Maria
269	07-10-2004	Muñoz Melgar, Diego	360	11-06-2009	Pallejà Cabré, Margarita
270	07-10-2004	Virgili Novel, Francesc	361	11-06-2009	Cros Borràs, Aurora
271	08-01-2005	Sabaté Tomàs, Jordi	365	15-07-2009	Mateu Guarro, Josep
273	04-03-2005	Figuera Pàmies, Èlia	366	01-12-2009	Navarro Comella, Josep
275	08-01-2005	Azor Parra, Consol	368	04-02-2010	Ibañez Luengo, Ana
278	08-01-2005	Marsal Miracle, Maria	369	04-02-2010	Ibañez Luengo, Alberto

370	04-02-2010	Ibañez Luengo, Carolina	419	24-02-2014	Folch Sabaté, Josefina
371	04-02-2010	Vives Sanromà, Ignacio	420	09-10-2014	Barriach Molas, Francesc
372	04-02-2010	Setién Arroita, Iratxe	421	12-02-2015	Garachana Orodea, Petri
373	04-02-2010	Cabré Farreny, Mercè	422	12-02-2015	Jiménez Buedo, Marisa
374	04-02-2010	Cabré Farreny, Rosa	424	12-02-2015	Pérez Sánchez, Rosa
375	18-03-2010	Bigorra Fernández, Rosa	426	12-02-2015	Canals Solanes, Sara
376	08-03-2010	Fabregat Palau, Maria	427	19-02-2015	Masip Masip, Marius
377	22-04-2010	Carreto Martín, Laura	428	19-02-2015	Martínez Peral, Montserrat
378	22-04-2010	Carreto Poveda, Manuel	431	03-03-2015	Albina Chicote, M ^a Luisa
379	22-04-2010	Martín Puig, M. Elena	432	12-03-2015	Villarro Boix, M. Jesús
380	06-05-2010	Domènech, Joan Antoni	433	10-03-2015	Ibáñez Conesa, Gerard
381	15-07-2010	Aleu Viñas, Ma Lourdes	434	08-05-2015	Tortosa Rodríguez, Carmen
382	24-02-2011	Sendra Vellvè, Jordi Miquel	435	21-05-2015	Montserrat Reverté, M ^a Teresa
383	24-02-2011	Solé Tomás, Teresa	436	03-06-2015	Gómez Calderón, José Maria
384	24-02-2011	Solé Tomás, Marina	437	09-06-2015	Andreu Prats, Josep Maria
385	10-11-2011	Ferrer Val, Josep-Francesc	438	22-06-2015	Arbiol Sanchis, Maria Josefa
386	10-11-2011	Plana Sole, Maria Cinta	439	01-10-2015	Capell Ribes, Mireia
388	10-11-2011	Fernández García, Susana	440	01-10-2015	Rius Capell, Aina
389	24-05-2012	Rodríguez Moreno, Antonio	441	21-01-2016	Gras Minguella, Joaquim
390	24-05-2012	Virgili Llauradó, M. Dolors	442	30-06-2016	Rota Aleu, Josep Maria
392	21-06-2012	Arbeloa Rigau, M. Victòria	443	30-06-2016	Rota Duat, Marc
393	21-06-2012	Algueró Mora, Asunción	444	30-06-2016	Riera Clos, Joaquim
394	01-09-2012	Rivelles Blanco, M. Teresa	445	30-06-2016	Redecillas Herreria, Silvia
397	27-09-2012	Uriarte Polo, Javier	446	17-01-2017	González Navarro, José Manuel
398	27-09-2012	Pérez Màrmol, Juana	447	30-01-2017	Sumoy Liesa, Moisès
399	27-09-2012	Poy Arias, Guillermina	448	29-11-2017	Roca Simón, Francisco
400	22-11-2012	Cendra Terrado, Neus	449	29-11-2017	Ferré Rovira, Rosa Maria
401	10-01-2013	Vives Ibáñez, Ignacio	450	22-01-2018	Pacheco Papiol, Samuel
402	10-01-2013	Roca Girona, Montserrat	451	22-01-2018	Sanahuja Borràs, Francisco José
403	18-01-2013	Gomis Barberà, Josep M.	452	19-02-2018	Rius Capell, Laura
404	31-01-2013	Sanet Jové, Josep M	453	05-03-2018	Melero Cugat, Maria
405	14-02-2013	Vendrell Aubach, Robert	454	05-03-2018	Melero Cugat, Pablo
406	17-06-2013	Melero Lleixà, Jesús	455	19-09-2018	Albesa Balart, M. del Carme
407	17-06-2013	Cugat Vinyes, Maria del Mar	456	19-09-2018	Albesa Balart, Rosalia
410	17-06-2013	Mas Carceller, Quim	457	08-10-2018	Farreró Pujol, Mònica
411	14-11-2013	Martín Brú, Angel	458	14-01-2019	Baches Escofet, Francisca
412	23-01-2014	Lomas González, Esther	459	30-04-2019	Sumoy Borràs, Adrià
413	24-01-2014	Álvarez Vega, F. Javier	460	30-04-2019	Muñoz Filgueras, Paula
414	20-02-2014	Miralles Carrizosa, Encarna	461	22-01-2020	Folch Ramon, Sergi
415	20-02-2014	Mas Carceller, Montse	462	30-01-2020	Mallafre Valero, Maite
416	20-02-2014	Mas Carceller, Àngels	463	01-12-2020	Gené Nolla, Jaume
417	20-02-2014	Julià Panadès, Joaquim	464	31-07-2021	Rius Capell, Carla
418	24-02-2014	Brull Alabart, Josep M			

LA PASSIÓ DE SANT FRUCTUÓS

1990-2022

ASSOCIACIÓ CULTURAL
SANT FRUCTUÓS